

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus LXIII.

Fasc. 2.

BATÓ SZILVIA

**A magzatelhajtás tényállása az osztrák és a
magyar jogtudományban a Theresianától
1848-ig**

SZEGED
2003

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus LXIII.

Fasc. 2.

BATÓ SZILVIA

**A magzatelhajtás tényállása az osztrák és a
magyar jogtudományban a Theresianától
1848-ig**

SZEGED

2003

Edit

Comissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et Juridicarum
Universitatis Szegediensis

LÁSZLÓ BLUTMAN, LÁSZLÓ BODNÁR, JÓZSEF HAJDÚ, ÉVA JAKAB,
JENŐ KALTENBACH, TAMÁS KATONA, JÁNOS MARTONYI,
FERENC NAGY, PÉTER PACZOLAY, BÉLA POKOL, JÓZSEF RUSZOLY,
IMRE SZABÓ, LAJOS TÓTH, LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI

Redigit
KÁROLY TÓTH

Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged

Kiadja

a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos bizottsága

BLUTMAN LÁSZLÓ, BODNÁR LÁSZLÓ, HAJDÚ JÓZSEF, JAKAB ÉVA,
KALTENBACH JENŐ, KATONA TAMÁS, MARTONYI JÁNOS,
NAGY FERENC, PACZOLAY PÉTER, POKOL BÉLA, RUSZOLY JÓZSEF,
SZABÓ IMRE, TÓTH LAJOS, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

Szerkeszti
TÓTH KÁROLY

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0324-6523 Acta Univ.
ISSN 0563-0606 Acta Jur.

Bevezetés

A magyarországi büntetőjog-történeti kutatások több okra visszavezethetően meg sem közelítik a Nyugat-Európában megszokottakat. A legfontosabbnak tekinthető ok az, hogy Magyarországon 1880-ig, a Csemegi-kódex hatálybalépéséig nem volt büntető törvénykönyv, néhány elszórt szabálytól eltekintve a szokásjog uralkodott. Ennek következtében nem alakult ki az a gazdag kommentár-irodalom, amely német nyelvterületen a Carolinához és a partikuláris törvénykönyvekhez kapcsolódva megfigyelhető. Az frott jogforrások és a korabeli szakkönyvek hiánya, valamint a tudományos szaksajtó fejletlensége miatt a magyar büntetőjog történetének vizsgálata nehezebb és összetettebb feladat, mint a kodifikáció által lefedett területeken. Nem vizsgálhatjuk egy-egy jogi norma előkészítési folyamatát és eltérő interpretációit, mivel magát a normát sem ismerjük. A kutatás iránya részben fordított, hiszen a mindennapi gyakorlat alapján lehet bizonyos korlátok között rekonstruálni az adott korban és adott területen érvényesülő jogot. Azonban ezzel még közel sem kaphatunk teljes képet, hiszen csak a praxis esetleges változásait tudjuk érzékelni, az ezeket kiváltó okokat nem. Az eddigi ismereteink alapján nem lehet a magyar büntetőjog kapcsán folyamatos és szerves fejlődésről beszélni, csak a XVIII–XIX. századi kodifikációs kísérletekről rendelkezünk bővebb információkkal, az uralkodó szokásjogról csak nagyon hézagos ismereteink vannak, a jogásztársadalom gondolkodásmódját szinte egyáltalán nem ismerjük. A büntetőjog-tudomány viszonylagos fejletlensége mellett vagy ellenére mégis egy kiemelkedő jelenségű, modern büntetőjogi javaslat kidolgozására került sor 1843-ban. Azonban ismeretlenek azok a tényezők, amelyek lehetővé tették e kiemelkedő munka megszületését. Az 1848 előtti magyar büntetőjog megismerése és elemzése csak a rendelkezésre álló néhány kézikönyv, a bírósági gyakorlat és az azt befolyásoló tényezők feltárása által történhet. Feltételezhetően a legfontosabb ilyen tényezők a modern eszmék, elsősorban német nyelvű szakirodalom megismerésének a lehetősége, a külföldi kodifikációs lépésekről szóló információk és tapasztalatok figyelembevétele mind a hazai tudományos irodalomban mind pedig a törvényalkotási kísérletek során. Ennek a tudományos transzfernek nevezett folyamatnak a feltárásába kezdett a frankfurti Max-Planck-Institut für europäische Rechtsgeschichte, melynek során a német jogtudomány egyik vezéregységének, C. J. A. Mittermaiernek a szakmai levelezését és a XVIII–XX. századi német jogi folyóiratok kutatását kezdték el a 90-es években. Ennek a két projektnek a keretében magyar vonatkozások is előtérbe kerültek.¹ Magyarország földrajzi fekvése és a

* A tanulmány a bécsi Collegium Hungaricum ösztöndíjának segítségével és O. Univ. Prof. Dr. iur. DDr.h.c. Werner Ogris szakmai irányításával jött létre.

¹ GÖNCZI, KATALIN: Wissenstransfer bei den Kodifikationsarbeiten im ungarischen Vormärz. *Ius Commune* 25 (1998) 261–290, (a továbbiakban: GÖNCZI); GÖNCZI KATALIN: Jogtudományi folyóiratok; a tudományos kapcsolatok 19. századi médiái. *Jogtudományi Közöny* 53 (1998) 169–171; STOLLEIS, MICHAEL: Juristische Zeitschriften – die neuen Medien des 18–20. Jahrhunderts. In: *Juristische Zeitschriften. Die neuen Medien des 18–20. Jahrhunderts*. Szerk.: STOLLEIS, MICHAEL. *Ius Commune* 128. Frankfurt, 1999, VII–XIV; MOHNHAUPT, HEINZ: Rechtsvergleichung in Mittermaiers "Kritische Zeitschrift für

Habsburg Birodalommal fennállt közjogi kapcsolata miatt azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni az osztrák büntetőjog, amely természetesen szorosan kötődik a többi német államban művelt és érvényesülő büntetőjoghoz, esetleges hatásait sem. A következőkben ezeknek a feltételezett kapcsolódási pontoknak a feltárására történik egy apró kísérlet. A tanulmány megpróbálja a magzatelhajtás tényállásának és értelmezésének változásait végigkövetni a magyar és az osztrák jogi tudományosságban. A vizsgálódás kezdőpontja az első egységes ausztriai büntető törvénykönyv, a *Constitutio Criminalis Theresiana* (1768), végpontja pedig az 1848-as forradalom, de a legnagyobb hangsúlyt az 1803. évi ausztriai büntetőkodeks körül kialakult szakirodalom elemzése kapja.

A magyar büntetőjog-tudomány a XVIII–XIX. században

A magyar büntetőjogi kodifikáció első lépésének, eltekintve az 1707-ben Rákóczi Ferenc által hatályba léptetett katonai büntető szabályzattól,² az 1712-ben elkészült kiegészítő jellegű javaslat tekinthető.³ A teljes anyagi és alaki büntetőjog szabályozásának első kísérlete csak 1795-ben készült el az 1790/91. évi országgyűlés által kiküldött 9 bizottságból a Deputatio juridicában.⁴ A politikai környezet megváltozása következtében a tervezeteket csak 12 évvel később terjesztették az országgyűlés elé, de nem tárgyalták meg. Az 1825/27. évi diéta az elkészült tervezetek átvizsgálására új bizottságokat küldött ki, amelyek 1830-ra fejezték be a munkát. A rendek 1832-ben a bírósági szervezeti és a magánjogi kérdéseket érintő tervezeteket kezdték tárgyalni, a büntetőjogi javaslat ismét nem került napirendre.⁵ Az 1840. évi 5. tc. által életre hívott büntetőjogi bizottság

Rechtswissenschaft und Gesetzgebung des Auslandes"(1829–1856). In: *Juristische Zeitschriften. Die neuen Medien des 18–20. Jahrhunderts*. Szerk.: STOLLEIS, MICHAEL. Ius Commune 128. Frankfurt, 1999, 277–301, 294; GÖNCZI, KATALIN – HENNE, THOMAS: Leipziger Verlage, 'l'iasionmen' und die Anfänge der modernen Rechtswissenschaft in Ungarn. Eine Studie zum juristischen Wissenstransfer zwischen Deutschland und Ungarn im 19. Jahrhundert. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung* 118 (2001) 247–272; GÖNCZI, KATALIN: Juristischer Wissenstransfer von Deutschland nach Ungarn im 19. Jahrhundert. In: *Ad Fontes. Europäisches Forum Junger Rechtshistorikerinnen und Rechtshistoriker*. Wien 2001. Szerk.: FELDNER, BIRGIT – HALBWACHS, VERENA TIZIANA – OLECHOWSKI, THOMAS – PAUSER, JOSEF – SCHIMA, STEFAN – SEREINIG, ANDREAS. Frankfurt-Berlin-Bern-Bruxelles-New York-Oxford-Wien, 2002, 141–160; BALOGH JUDIT: Német-magyar tudományos kapcsolatok vizsgálata, mint a komplex jogtörténeti kutatás tárgya. *Jogtudományi Közlöny* 57 (2002) 455–459; GÖNCZI KATALIN: A kodifikáció és a jogtudomány a német-magyar tudományos transzfer rendszerében. *Jogtudományi Közlöny* 58 (2003) 209–214.

² MEZEY BARNA: A magyar feudális büntetőjogi felelősség a XVIII. század első évtizedeiben. In: *Felelőség és szankció a jogban*. Szerk.: ASZTALOS LÁSZLÓ – GÖNCZÖL KATALIN. Budapest, 1980, 241–262.

³ BÓNIS GYÖRGY: A magyar büntetőtörvénykönyv első javaslata 1712-ben. Angyal szeminárium kiadványai 26. Budapest, 1934, (a továbbiakban: BÓNIS).

⁴ A büntetőjogi javaslat magyar fordítása és teljes elemzése: HAJDU LAJOS: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkodeks-tervezet*. Budapest, 1971, (a továbbiakban: HAJDU 1971).

⁵ Az összes elkészült tervezetről átfogóan és a megyei vitákról legújabban: VÖLGYESI ORSOLYA: *Politikai-közéleti gondolkodás Békés megyében a reformkor elején. A rendszeres bizottsági munkálatok megyei vitái 1830–1832*. Gyula, 2002. Az egyes tervezetek elemzése még nem történt meg, de résztanulmányok már napvilágot láttak. A magánjogi tervezetekkel több tanulmányban foglalkozott HOMOKI-NAGY MÁRIA, legújabban: *Das Schicksal der zivilrechtlichen Gesetzentwürfe der Landtage während des Reformzeitalters*. In: *Von den Ständeversammlungen bis zu den modernen Parlamenten*. Szerk.: MÁTHÉ, GÁBOR – MEZEY, BARNA. Barcelona-Budapest, 2003, 17–27. A büntetőjogi tervezetről: BALOGH, ELEMÉR: *Strafgesetzentwürfe als Ergebnisse der Kodifikationsstätigkeiten deputationum regnicolarum (1790–1830)*. In: *Von den Ständeversammlungen bis zu den modernen Parlamenten*. Szerk.: MÁTHÉ, GÁBOR – MEZEY, BARNA. Barcelona-Budapest, 2003, 9–16.

egy a korábbi tervezetektől teljesen független, a börtönügyi kérdéseket is magában foglaló javaslatcsomagot dolgozott ki, amelyből végül nem lett törvény. Ezzel a büntetőjogi kodifikáció kérdése háttérbe szorult, a forradalomig már egyáltalán nem került napirendre a politikai csatározások során.⁶ A Habsburg kormányzat által teljesen külön kezelt Erdélyben ezzel párhuzamosan folytak a kodifikációs előkészületek, függetlenül a magyarországitól.⁷

A sikertelen kodifikációs kísérletek feltételezhetően kölcsönös viszonyban álltak a büntetőjogi tudományos művelésének fejlődésével. A XVIII. század közepén 3 büntetőjogi kézikönyv is napvilágot látott,⁸ ezt követően azonban hasonló jellegű munka csak 1817-ben jelent meg Szlemenics Pál tollából. Ez még igen erősen kötődik az előző évszázadhoz, olyannyira, hogy az osztrák recenzió szerzője szerint Szlemenics legalább 30 éve nem olvasott német büntetőjogi irodalmat.⁹ A minőségi változást Vuchetich Mátyás 1819-ben megjelent műve jelenti, amely a kortárs értékelés szerint is igen kiemelkedő teljesítmény, akár a kodifikációs munkák során is figyelembe lehetne venni.¹⁰ Vuchetich

⁶ A javaslatok szövegének és a vitának a közlése és átfogó értékelése: FAYER LÁSZLÓ: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye I–IV*. Budapest, 1896–1902, (a továbbiakban: FAYER 1896); VARGA JÁNOS: Deák Ferenc és az első magyar polgári büntetőrendszer tervezete. *Zalai Gyűjtemény*, 15. Zalaegecség, 1980. A börtönügyi javaslattal több tanulmányban foglalkozott MEZEY BARNA, legújabban: *Eine Gesetzsvorlage über Gefängniswesen im Jahr 1843 in Ungarn*. In: *Die Entwicklung der österreichisch-ungarischen Strafrechtskodifikation im XIX–XX. Jahrhundert*. Szerk.: MÁTHÉ, GÁBOR – OGRIS, WERNER. Budapest – Wien, 1996, 203–219. Az anyagi jogi javaslat rövid ismertetése legújabban: BALOGH ELEMÉR: A magyar büntető anyagi jog dogmatikatörténetének kezdetei. *Jogtudományi Közöny* 52 (1997) 469–484, (a továbbiakban: BALOGH).

⁷ HAJDU LAJOS: Az erdélyi büntetőjogi kodifikációs törekvések és Gál László. In: GÁL LÁSZLÓ: *Javallat*. (Az első erdélyi magyar nyelvű büntető törvénykönyv-tervezet, 1839.) Bev. és sajtó alá rend.: HAJDU LAJOS. Budapest, 1992, 9–25.

⁸ HUSZTYI, ISTVÁN: *Jurisprudentia Practica seu Commentarius novus in jus Hungaricum*. Buda, 1745; BODÓ, MÁTYÁS: *Jurisprudentia Criminalis secundum praxim et Constitutiones Hungaricas*. Pozsony, 1751; GOCHETZ, GÁBOR: *Praxis Criminalis Inelyti Regni Hungariae*. Buda, 1746. A kézikönyvek értékelése: FINKEY FERENC: *A magyar büntetőjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619–1914*. Sárospatak, 2000, (a továbbiakban: FINKEY) 71–85.

⁹ SZLEMENICS PÁL: *Magyar fenyítő törvény*. Pest, 1865, (a továbbiakban: SZLEMENICS); *Elementa Juris Criminalis Hungarici*, concinuata per Paulum Szlemenicz, J. U. D. ac juris Hungarici tum civilis privati tum criminalis in R. Academia Pisoniensi prof. public. ord. Pisonii typis herdum Bellanorum 1817. pag. 232. 8. *Erneuerte vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat*. Chronik der Literatur 1817. Nr. 19. 73–74, (a továbbiakban: Elementa) 73. A szerző ismeretlen.

¹⁰ VUCHETICH, MÁTYÁS: *Institutiones juris criminalis Hungariae*. Buda, 1819, (a továbbiakban: VUCHETICH); JUNG, JOHANN VON: *Elementa Juris feudalis conscripsit Mathias Vuchetich. J. u. D. Juris Civilis Romani, Criminalis, et Feudalis, in Regia Scientiarum Universitate Hungarica Professor Publicus, ordinarius. J. Facultatis Juridicae Pro-Senior Inclytorum Comitatum Békeß et Torontal Tabulae Judiciariae assessor. Budae. Typis R. Univ. Hungaricae 1824.* (p. 234 in 8). *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde* 1827, III, 131–135, (a továbbiakban: JUNG) 131–133. A szerző (1779–1828) jogtudós, hosszabb ideig ügyvéd Magyarországon, később rendkívüli professzora a magyar jognak a bécsi egyetemen és a Theresianumban, Kelemen Imre magánjogi kézikönyvének német fordítója, magánjogi cikkei jelentek meg: WURZBACH, CONSTANTIN: *Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben*. Wien, 1865–1891, (a továbbiakban: WURZBACH) X. *Jablonski-Karolina* 1863, 315–316. A későbbi szerzők is egyértelmű elismeréssel szóltak erről a műről: PAULER TIVADAR: *Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez*. Budapest, 1878, (a továbbiakban: PAULER 1878) 107–108; FINKEY 97, 100–105; BELLÉR JUDIT: A feudális (katedra) büntető-jogtudomány fejlődéstörténetéhez. In: *Összehasonlító jogtörténet. Bolgár Elek Emlékkönyv*. Szerk.: HORVÁTH PÁL – RÉVÉSZ T. MIHÁLY. Budapest, 1983, 33–49, (a továbbiakban: BELLÉR) 41; MEZEY BARNA: A büntetőjogi intézmények

korai halála miatt könyvét már nem fordították le magyarra, Szlemenics műve viszont az 1836-os magyar nyelvű kiadásnak köszönhetően az 1860-as években is használatban volt.¹¹ Közben az 1817-ben megjelent az első enciklopédikus jellegű tudományos folyóirat, a *Tudományos Gyűjtemény*, amelyben büntetőjogi szakcikkek is napvilágot láttak. A szerzők aktivitása időben egybeesik az 1830-as és az 1843-as javaslatok kidolgozásával és vitáival.¹² Az Akadémia 1834-ben indult *Tudománytár* című folyóirata is teret adott a büntetőjogi kérdéseket tárgyaló szerzőknek.¹³ Az 1840-es évek közepén élte a magyar büntetőjog-tudomány az első virágkorát, a szerzők elsősorban a filozófiai és politikai kérdésekkel szoros összefüggést mutató szankciótannal és az ehhez kapcsolódó börtönüggyel foglalkoztak.¹⁴ A magyar értelmiség ekkor még nem tudott egy jogi szakfolyóiratot eltartani, részben ezért, részben a cenzúra miatt a büntetőjog a divatlapokban is megjelent, majd 1841-től a politikai sajtóban is teret kapott. Ezeknek a lapoknak a jogtörténeti szempontú vizsgálata még várat magára, csak egy-egy nevesebb szerző néhány cikkét ismerjük.¹⁵ Természetesen ez a téma popularizáltabb megjelenését vonta maga után, de rendkívül fontos szerepet játszott a közvélekedés átforgatásában, abban, hogy a közvélemény számára az 1843-as javaslatban lefektetett eszmék már nem voltak idegenek. Az átfogó kézikönyvek megjelenésének nem kedvezett a környezet, így a pesti egyetem első hivatalosan is elfogadott magyar nyelvű büntetőjogi tankönyve csak 1848-

története a kezdetektől a polgári átalakulásig. In: *Magyar jogtörténet*. Szerk.: MEZEY BARNA. Budapest, 1996, 217–254, (a továbbiakban: MEZEY) 229.

¹¹ SZLEMEINICS PÁL: *Fenyítő törvényszéki magyar törvény* című büntetőjogi kézikönyve, amely az 1817-ben Pozsonyban megjelent *Elementa Juris Criminalis Hungarici* magyar nyelvű változata, és így az anyagi jogot és az eljárást foglalja magában, semmiképpen sem sorolható a modern magyar börtönügyi szakirodalom körébe, mint az Gönczi Katalin cikkében történt: GÖNCZI 281. A kortársak és későbbi értékelők is ellentmondásosan ítélték meg Szlemenics büntetőjogi tevékenységét. Vuchetich Mátyás olyan lesújtó véleményt közölt erről a műről, hogy a Helytartótanács nem fogadta el oktatható tankönyvként: BELLÉR 39–40. Az osztrák ismertető kifejezetten idejétmúltnak tekintette a munkát, sőt bizonyos elemek forrásait is meg tudta jelölni: *Elementa* 73–74. Az eredeti latin nyelvű művet Johann von Jung is az „älteren Compilationen der ungarischen Strafgesetze” körébe sorolta Gochetz, Bodó és Huszty műve mellé: JUNG 131. A korabeli hazai kritika viszont igen kedvezően nyilatkozott a magyar kiadás kapcsán: NÁNÁSI LÁSZLÓ: Szlemenics Pál emlékezete. *Magyar Jog* 50 (2003) 1–7, 2–3. A szerző munkásságával foglalkozók nem a modernséget, hanem a viszonylag rövid összefoglalást és a magyar nyelven történt megjelenést hangsúlyozták, a korabeli gyakorlati és oktatási igényeket kielégítőnek tartották, de nem tudományos újdonságnak: PAULER 1878, 137–139, 145; FINKEY 93–94; MEZEY 229. Szlemenics maga cáfolta a börtönügyi mozgalomhoz hasonló eszméknek még a látszatát is, hiszen az előszóban azon elmélkedett, hogy nem lenne-e szerencsésebb büntetőjog helyett a fővesztő jog kifejezés használata erre a jogágra: SZLEMEINICS I, I. J.; FAYER 1896/1, 85.

¹² A *Tudományos Gyűjtemény* büntetőjogi vonatkozásairól részletesen: BATÓ SZILVIA: Közvélemény és büntetőjog a reformkori Magyarországon. *Aetas* 2001/3–4, 182–216, (a továbbiakban: BATÓ) 197–200.

¹³ A *Tudománytárban* megjelent büntetőjogi cikkek elemzése még nem történt meg, csak néhány példát ismerünk. Toldy Ferenc, Tarczy Lajos és Kovács László ilyen jellegű cikkeiről röviden: FENYŐ ISTVÁN: Akadémiánk első folyóirata, a *Tudománytár*. In: *A magyar sajtó története I. 1705–1848*. Szerk.: KÓKAY GYÖRGY. Budapest, 1979, 465–489, 467–468; 475, 480.

¹⁴ HORVÁTH TIBOR: Burzsoá büntetési elméletek Magyarországon. *Állam- és Jogtudomány* 21 (1978) 3, 277–305, 278; MEZEY BARNA: *A magyar polgári börtönügy kezdetei*. Budapest, 1995, 13; MEZEY BARNA: A büntetőhatalom és a magyar liberalizmus. In: *Hatalommegosztás és jogállamiság*. Szerk.: MEZEY BARNA. Budapest, 1998, 27–35, 32; BATÓ 205.

¹⁵ NAGY LAJOS: A magyar jogi folyóirati irodalom fejlődésének vázlata. In: *A Jogtudományi Közlöny (1865–1934) büntetőjogi tárgyú adatai*. Szerk.: SZÜK LÁSZLÓ. Budapest, 1988, 5–67, 22–23. A Pesti Hírlap első évfolyamában előforduló a büntetőjog általános részi kérdéseit érintő cikkek elemzése: BATÓ SZILVIA: Büntetőjogi eszmék a Pesti Hírlap első évfolyamában (1841). *Publ. doct. jur. Szeged* Tom. I. Fasc. I. 2001, 7–48.

ban jelent meg Szokolay Istvántól.¹⁶ A reformkori büntetőjog legteljesebb összefoglalásának azonban a kiegyezést követően Pauler Tivadar kétkötetes *Büntetőjogtan* című műve tekinthető.¹⁷

Az osztrák büntetőjogi kodifikáció és a jogtudomány

Az osztrák örökös tartományok közül Tirolban már a *Constitutio Criminalis Carolinát* megelőzően is létezett frott büntetőjogi jogforrás, 1532 után pedig gyakorlatilag minden tartományban megjelentek az úgynevezett Halsgerichtsordnungen. A legismertebb ezek közül az Alsó-Ausztria számára III. Ferdinánd által kiadott *Praxis Criminalis (Ferdinandeae)*.¹⁸ A felvilágosult abszolutizmus egyik fontos lépéseként a birodalom egységesítése keretében Mária Terézia elrendelte egy kodifikációs bizottság felállítását, amely minden jogágra kiterjedően megkezdte tevékenységét. Ennek első kézzelfogható eredménye az 1768-ban elkészült *Constitutio Criminalis Theresiana*. Az egységes büntető törvénykönyv azonban dogmatikai szempontból nem jelentett nagy előrelépést a korábbiakhoz képest, hiszen a bizottság valójában kompilációs feladatot teljesített. Az 1707. évi *Josephinára* és a *Ferdinandeára* alapozták a kódexet, amit kiegészítettek más tartományok Gerichtsordnungjainak jobban sikerült részeivel. Ezenközben a boszorkányság szabályozását új alapokra helyezték.¹⁹ II. József 1787-ben hatályba léptetett törvénykönyve már egy modern büntetőkódexnek tekinthető, számos megoldása azonban a kortársak számára teljesen elfogadhatatlan volt. Ilyen például a halálbüntetés mellőzésével kialakított szabadságvesztés centrikus büntetési rendszer, amely rendkívül

¹⁶ SZOKOLAY ISTVÁN: *Büntető jogtan a' codificatio és tudomány legújabb elvei szerint, különösen bíráink és ügyvédek számára*. Pest, 1848, (a továbbiakban: SZOKOLAY). A tankönyv rövid értékelése: FINKEY 144–146.

¹⁷ PAULER TIVADAR: *Büntetőjogtan I–II*. Pest, 1869–1870, (a továbbiakban: PAULER 1869, PAULER 1870). A kézikönyv rövid értékelése: FINKEY 151–156.

¹⁸ HOEGEL, HUGO: *Geschichte des Österreichischen Strafrechtes in Verbindung mit einer Erläuterung seiner grundsätzlichen Bestimmungen I*. Wien, 1904, (a továbbiakban: HOEGEL 1904) 26–65; HELLBLING, ERNST C.: *Grundlegende Strafrechtsquellen der österreichischen Erbländer vom Beginn der Neuzeit bis zur Theresiana. Ein Beitrag zur Geschichte des Strafrechts in Österreich*. Wien-Köln-Weimar, 1996, (a továbbiakban: HELLBLING) 1–21; HARTL, FRIEDRICH: *Grundlinien der österreichischen Strafrechtsgeschichte bis zur Revolution von 1848*. In: *Die Entwicklung der österreichisch-ungarischen Strafrechtskodifikation im XIX–XX. Jahrhundert*. Szerk.: MÁTHÉ, GÁBOR – OGRIS, WERNER. Budapest – Wien, 1996, 13–54, (a továbbiakban: HARTL) 13–16.

¹⁹ A kodifikációs folyamatról és a Theresianáról további irodalommal: MAASBURG, M. FRIEDRICH VON: *Zur Entstehungsgeschichte der Theresianischen Halsgerichtsordnung, mit besonderer Rücksicht auf das im Artikel 58 derselben behandelte crimen magiae vel sortilegii*. Wien, 1880; WAHLBERG, WILHELM EMIL: *Forschungen zur Geschichte der alt-österreichischen Strafgesetzgebung. Zeitschrift für das privat- und öffentliche Recht der Gegenwart* 8 (1881) 254–285, (a továbbiakban: WAHLBERG) 254–266; KWIATKOWSKI, ERNEST: *Die Constitutio Criminalis Theresiana. Ein Beitrag zur Theresianischen Reichs- und Rechtsgeschichte*. Innsbruck, 1903, (a továbbiakban: KWIATKOWSKI); HOEGEL 1904, 65–72; CONRAD, HERMANN: *Zu den geistigen Grundlagen der Strafrechtsreform Josephs II. (1780–1788)*. In: *Festschrift für Helmuth von Weber zum 70. Geburtstag*. Szerk.: WENZEL, HANS – CONRAD, HERMANN – KAUFMANN, ARMIN – KAUFMANN, HILDE. Bonn, 1963, 56–74, (a továbbiakban: CONRAD) 56–58; HELLBLING 22–23; HARTL 16–22; HAJDU LAJOS: *A Habsburg-Birodalomban 1752–1769 között végrehajtott büntetőjogi kodifikáció jogtörténeti értékelése. Acta Fac. Pol-Jur. Univ. Sci. Budapest. Tom. V. (1963) Fasc. I.* 81–114.

szigorú, néha embertelen végrehajtási körülményeket írt elő.²⁰ A császár halála után ezeknek a túlzásoknak a kiküszöbölésére törekedtek, miközben 1796-ban Nyugat-Galiciában hatályba léptettek egy félkész változatot.²¹ Az így szerzett tapasztalatok alapján 1803. szeptember 3-án megjelent a két részből álló új osztrák büntetőködex. Néhány kisebb változtatástól, például a schwerste Kerkerstrafe eltörlésétől eltekintve ez maradt teljes egészében hatályban 1852-ig, de bizonyos részeit csak 1979-ben iktatták ki a jogrendszerből.²²

Az osztrák jogi és ezen belül a büntetőjogi szakirodalom eltérő képet mutat a magyar viszonyokhoz képest. Mire a magyar jogtudomány elérte azt a fejlettségi szintet, hogy valódi szakmai vita alakuljon ki néhány kérdésben, addigra az örökös tartományokban komoly, fél évszázados hagyományokkal rendelkeztek ilyen téren. Moriz von Stubenrauch 1847-ban egy jogi szakbibliográfiát tett közzé, amelyben közel ötezer tétel (4912) szerepel.²³ A büntetőjogi szakirodalmi tevékenység igazából az 1803. évi Btk. hatálybalépésétől élénkült meg, a szerzők alaposan körüljárták azokat a kérdéseket, amelyek a kodifikáció során és a napi gyakorlatban felmerültek. A büntetőjogi szakirodalomban, a kommentárok mellett a kapcsolódó előírásokat tartalmazó kézikönyvek, monográfiák és folyóiratcikkek is napvilágot láttak. A közel ötven év alatt számos pontja értelmezésre szorult a kódexnek, ezeket a rendelkezéseket a kormányzat különböző formában tette közzé. Néhány év alatt azonban ezeknek a kiegészítő és értelmező rendelkezéseknek a visszakeresése nehézkessé tette a jogalkalmazást, így megjelentek az ezeket is a törvényszöveghez illesztő kézikönyvek. Ezek a Handbuchok a harmincas évektől megszorodtak.²⁴ Az első kommentárt Sebastian Jenull tette közzé négy kötetben 1808–1815 között. A forradalomig terjedő időszakban ez számított a legismertebbnek és legelfogadottabbnak, 1837-ben újra kiadták.²⁵ Sokat idézett mű lett Franz von

²⁰ A kodifikációról és II. József törvénykönyvének jellemzőiről további irodalommal: WAHLBERG 266–285; HOEGEL 1904, 72–85, 105–106; CONRAD 56, 58–74; HARTL 22–35; HAJDU LAJOS: II. József büntető-törvénykönyve Magyarországon. *Jogtudományi Közöny* 29 (1974) 48–55, (a továbbiakban: HAJDU 1974).

²¹ A nyugat-galíciai büntetőködex kortárs értékelése: KLEINSCHROD, GALLUS ALOYS: Ueber das Straf-Gesetzbuch für West-Galizien. *Archiv des Criminalrechts* 1 (1799) 2. Stück, 113–134, (a továbbiakban: KLEINSCHROD 1799). A kodifikációról és a kódexről további irodalommal: HOEGEL 1904, 85–87, 106–108; HARTL 37.

²² Az 1803. évi büntető törvénykönyv első kortárs értékelése: KLEINSCHROD, GALLUS ALOYS: Bemerkungen über das Gesetzbuch über Verbrechen und schwere Polizeyübertretungen. Wien 1803. *Archiv des Criminalrechts* 6 (1805) 4. Stück, 23–47, (a továbbiakban: KLEINSCHROD 1805). A kodifikációról és a törvénykönyvről további irodalommal: HOEGEL 1904, 87–95, 106–108; HARTL 35–44.

²³ STUBENRAUCH, MORIZ VON: *Bibliotheca Juridica Austriaca, Verzeichniß der von den ältesten Zeiten bis zum Schlusse des Jahres 1846 in Oesterreich (außer Ungarn und Siebenbürgen) erschienenen Druckschriften*. Wien, 1847. A szerző (1811–1865) jogász, 1835-ben szerzett doktori címet, 1836-tól adjunktus a bécsi egyetemen, 1838-tól a lembergi egyetem professzora, 1839–1849 a Theresianum professzora. DÖLEMEYER, BARBARA: Moritz von Stubenrauch. In: *Juristen in Österreich 1200–1980*. Szerk.: BRAUNEDER, WILHELM. Wien, 1987, (a továbbiakban: BRAUNEDER).

²⁴ Ilyen például WASER, JOSEPH E.: *Das Strafgesetz über Verbrechen sammt den dazu gehörigen Verordnungen*. Wien, 1839. A szerző (1811–???) jogász, 1834-ben szerzett doktori címet, Jenull helyettese, 1838-tól a jogfilozófia professzora az innsbrucki egyetemen, 1848-ban bírói hivatalt vállalt: WURZBACH LIII. *Wallnuser-Weigelsperg*, 1886, 127–130. MAUCHER, IGNAZ: *Sistematisches Handbuch des österreichischen Strafgesetzes über Verbrechen und der auf dasselbe sich unmittelbar beziehenden Geste und Verordnungen I*. Wien, 1844, (a továbbiakban: MAUCHER 1844). A szerző (1799–1860) jogtudós, „ein tüchtiger Criminalist”, 1825-től különböző bíróságokon büntetőbíró: WURZBACH XVII. *Maroevich-Meszlény* 1867, 131–132.

²⁵ JENULL, SEBASTIAN: *Das österreichische Criminalrecht nach seinen Gründen und seinem Geiste dargestellt I–IV*. Wien, 1837, (a továbbiakban: JENULL 1837). A szerző (1777–1848) jogtudós, 1802-ben

Egger sajátos törvénytárgyazata is, amely 1816–1817-ben jelent meg. A szerző a kódex szövegét lábjegyzetekben elhelyezett magyarázó kifejezésekkel és rövid beszúrással tette világosabbá a jogalkalmazók számára.²⁶ Egy harmadik szakkönyvtípust jelentett Ignaz Maucher 1849-ben közzétett műve, amelyben a kódexhez kapcsolódó valamennyi irodalmat összegyűjtötte és a törvényhelyekhez illesztve röviden kivonatolta. Ez a kötet tekinthető a legteljesebb összefoglalásának az osztrák büntetőjog tudományban a XIX. század első felében megjelenő álláspontoknak.²⁷

Egyes különösen fontos problémákról monográfiák is születtek, de legnagyobb tömegben a jogi szakfolyóiratokban láttak napvilágot büntetőjogi szakcikkek. A Stubenrauch-féle bibliográfia 12 különböző jogi szakfolyóiratot sorolt fel Ausztria területéről,²⁸ de büntetőjogi szempontból csak 5 bírt jelentőséggel. Az első osztrák jogi folyóirat *Jährlicher Beitrag zur Gesetzkunde und Rechtswissenschaft in den österreichischen Erbstaaten* címmel Franz von Zeiller szerkesztésében jelent meg 1806–1809 között. Zeiller igen fontos célokat fogalmazott meg előszavában, meg kívánta ismertetni a közönséget a jogszabályok történetével, alapjaival és jogeseteken keresztül az alkalmazásával.²⁹ Az 1810-es évek első felében még két jogi folyóirat indult, de Maucher szerint büntetőjogi tárgyú cikkeik jelentéktelenek.³⁰ Sokkal nagyobb szerepet játszott viszont Carl Joseph von Pratobevera *Materialien für Gesetzkunde und Rechtspflege in den österreichischen Erbstaaten* címmel 1815–1824 között kiadott jogi szaklapja, amely Zeiller folyóiratának hagyományait követte.³¹ A leghosszabb életű (1825–1849) és a legnagyobb terjedelemben, legállandóbb rovatokkal napvilágot látott jogi folyóirat a *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde* volt, amelyet Vincenz August Wagner alapított, majd többen is szerkesztették. Wagner havonta megjelent lapja megpróbált a napi gyakorlat és az elméleti jogtu-

szerzett doktori címet, 1804-től professzora a politikai tudományoknak a grazi egyetemen, 1810-től a természetjognak és az osztrák büntetőjognak, 1829-től tagja a Hofcommission in Justizgesetzsachenak, 1830-tól a bécsi egyetemen professzora a természetjognak, az általános államjognak, a nemzetközi jognak és a büntetőjognak, 1842-ben nyugállományba vonult: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. Szerk.: SANTIFALLER, LEO – CSENDES, PÉTER. Graz–Köln, 1957–1994, (a továbbiakban: *Biographisches Lexikon*) III. Hüb–Knoll, 1965, 108–109.

²⁶ EGGER, FRANZ EDLER VON: *Kurze Erklärung des österreichischen Gesetzbuches über Verbrechen und schwere Polizey-Uebertretungen I–III*. Wien–Triest, 1816–1817, (a továbbiakban: EGGER). A szerző (1765–1851) jogtudós, 1789-ben szerzett doktori címet, professzor a grazi lyceumban, 1803-tól professzor a bécsi egyetemen, 1829-ben nyugállományba vonult: OBERKOFER, GERHARD: Franz von Egger. In: BRAUNEDER 113–116.

²⁷ MAUCHER, IGNAZ: *Darstellung der Quellen und Literatur der österreichischen Strafrechtsgebung über Verbrechen, mit Rücksicht auf die deutsche Strafrechtswissenschaft und Gesetzgebung*. Wien, 1849, (a továbbiakban: MAUCHER 1849).

²⁸ BRAUNEDER, WILHELM: *Leseverein und Rechtskultur. Der Juridisch-politische Leseverein zu Wien 1840 bis 1900*. Wien, 1992, 135.

²⁹ MAUCHER 1849, 112. A szerző (1751–1828) jogtudós, 1768-ban filozófiai, 1778-ban jogi doktori címet szerzett, 1774-től helyettes, 1782-től rendes professzor Bécsben, 1797-től ülnöke a Hofcommission in Justizgesetzsachenak, az 1803. évi büntető törvénykönyv első részének kidolgozója: OBERKOFER, GERHARD: Franz Anton Felix von Zeiller. In: BRAUNEDER 97–102.

³⁰ MAUCHER 1849, 112–113.

³¹ PRATOBEVERA, CARL JOSEPH: *Vorerinnerung. Materialien für Gesetzkunde und Rechtspflege in oesterreichischen Erbstaaten* I (1815) V–VIII. A szerző (1769–1853) jogtudós, 1792-ben szerzett doktori címet, ügyvédi praxis után 1796-tól tanácsos különböző bírói fórumokon, rektor a krakkói egyetemen és 1823-ban a bécsi egyetemen, 1841-ben nyugállományba vonult: BALTI, HERMANN: Carl Joseph Freiherr Pratobevera von Wiesborn. In: BRAUNEDER 119–124. MAUCHER 1849, 113–114.

domány között kapcsolatot teremteni, ennek érdekében a Hauptblattban nemcsak osztrák jogról szóló tanulmányokat közöltek, hanem elemzett jogeseteket és a külföldi kodifikációs eredményeket is. A Notizenblattban a hazai és a külföldi jogi és politikai irodalmat szemlézték igen alaposan, lehetőséget adva az olvasónak a szélesebb körű tájékozódásra.³² Joseph Wessely *Themis* címen 1835–1844 között változó rendszerességgel megjelent folyóiratának kifejezetten az volt a célja, hogy a tanulmányok mellett az elemzett jogesetek segítségével a praxis és a tudomány között kapcsolatot létesítsen.³³ A korszakban jelentős ismertségre tett szert Ignaz Wildner *Der Jurist* címet viselő 1839–1848 között negyedévenként megjelent folyóirata, amely kifejezetten a jogalkalmazás igényeit kívánta azzal kielégíteni, hogy nagy terjedelemben közölt jogeseteket, valamint recenziókat olyan külföldi szakirodalmakról, amelyekben az osztrák jog is szerepelt.³⁴ A cikkek szerzőinek egy része gyakorlati szakember volt, aki a saját praxisában előfordult elméleti jelentőséggel is bíró eseteket tette közzé. A folyóiratokat nem professzorok írták maguknak, hanem a jelek szerint mindenki teret kaphatott, aki megfelelő előképzettséggel és ismeretekkel rendelkezett. Egy-egy jogeset körül hosszas polémia is kibontakozhatott.³⁵ Kiemelkedő jelentőségük volt a külföldi és hazai irodalomról tudósító közleményeknek, recenzióknak. Ezeknek a segítségével a szélesebb olvasóközönség számára is megismerhetővé váltak az áruk vagy megjelenési helyük és nyelvük miatt elérhetetlen szakkönyvek is.

A fentiekből is látszik, hogy az örökös tartományokban művelt jogtudomány, a teljes körű kodifikációnak köszönhetően a magyartól eltérő módon működött. Nem a teoretikus kérdések kaptak nagy publicitást, hanem az apró dogmatikai finomságok kidolgozásával foglalkoztak, és a jogalkalmazás napi problémáira kerestek választ.

Kapcsolatok az ausztriai és a magyar büntetőjog művelői között

A két jogrendszer azonban nem volt és nem is lehetett teljesen elszigetelve egymástól, a magyar és az osztrák jogtudósok, jogtanárok és a képzettebb gyakorló jogászok ismerték a szomszédban uralkodó normákat és egymás munkáit. Az osztrák büntetőjog magyarországi hatásának első kézzelfogható bizonyítéka az, hogy a törökök kiűzése után 1696-ig Pesten és Budán a büntetőjogi gyakorlatban az Alsó-Ausztria számára 1656-ban kiadott *Praxis Criminalis* eredeti német nyelvű szövegére hivatkoztak.³⁶

³² MAUCHER 1849, 114–115. A szerző (1790–1833) jogász, 1811-ben szerzett doktori címet, 1810-től helyettes a bécsi egyetemen, 1812-től rendes professzor az olomützi lyceumban, 1819-től professzor a bécsi egyetemen, 1823-tól a Hofcommission in Justizgesetzsache tagja: BRAUNEDER 368.

³³ MAUCHER 1849, 115–116. A szerző (1799–1872) jogtudós, doktori címe megszerzése után helyettese Wagnernak, majd Innsbruckban, később Prágában professzor: WURZBACH L. *Vastag–Villani* 1884, 168–171.

³⁴ MAUCHER 1849, 116–117. A szerző (1802–1854) jogtudós, 1848-ban követ a birodalmi gyűlésen, 1832-ben szerzett doktori címet, helyettesített a természetjog és a büntetőjog oktatásában, helyettes professzora a hűbérjognak, kereskedelmi jognak és a váltójognak, 1839-től részt vett a magyar váltótörvény kidolgozásában WURZBACH LVI. *Wiedermann–Windisch*, 1888, 156–158.

³⁵ Ilyen például STÄHLIN, KARL: Ob beym Verbrechen des Todschlages ein Versuch möglich ist. *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde*. 1840, II, 315–320, amely egy hatalmas vitát indított el: MAUCHER 1849, 311–314. A szerző (1808–???) jogtudós, 1830-ban állami szolgálatba lépett, több éven keresztül Stájerországban kerületi előljáró, több cikke jelent meg jogi folyóiratokban: WURZBACH XXXVII. *Stadion–Stegmayer* 1878, 85–86.

³⁶ BÓNIS GYÖRGY: *Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 1686–1708*. Budapest, 1962, 315.

A XVII. század végi felszabadító háborúk lezárása után a jogszolgáltatásban uralkodó kaotikus állapotokat Kollonich Lipót bíboros javaslatára a latinra fordított *Ferdinanda* becikkelyezésével próbálták áthidalni, de a rendek ellenállása miatt csak a *Corpus Juris Hungarici* függelékeként sikerült igen hatékonyan elterjeszteni.³⁷ A következő kísérlet a *Theresiana* bevezetésére történt, de sikertelen maradt, csak a boszorkányságra vonatkozó artikulust adta ki páténszel a királynő 1768-ban.³⁸ Az 1787-ben kiadott büntetőkódexet viszont II. József azonnali egységesítési törekvéseinek keretében hatályba léptették Magyarországon is, számos problémát okozva ezzel a jogalkalmazásban.³⁹ A császár halála után II. Lipót inkább a magyar kodifikáció elősegítésével próbálkozott, utódai sem akarták az osztrák büntetőkódex hatályát a magyar területekre kiterjeszteni. Csak a neoabszolutizmus időszakában, 1852–1861 között volt közvetlenül alkalmazható az ausztriai büntetőjog.⁴⁰

A magyar büntetőjogi kodifikáció során természetesen figyelembe vették az örökös tartományokban létező büntetőjogi normákat. Az 1795. évi tervezet több forrás mellett számos megoldást emelt át II. József kódexéből.⁴¹ Szalay László az 1830-as tervezetet azért tartotta a további törvényalkotási munkálatok számára alkalmatlannak, mert az az 1795-ös tervezet és az 1803. évi osztrák törvénykönyv keveréke: „Nézetünk szerint az 1827-diki országos választmány’ munkálatának főhibája abban állott, hogy annak szerzői az 1803-diki ausztriai törvénykönyvet – melyet a’ császári udvari törvényhozási bizottság már rég’ lényegesen módosítandónak nyilatkoztatott, – a’ magyar szokásos jogból keletkezett rendelkezésekkel amalgamázhatónak vélték.”⁴² Az 1843. évi javaslatok szövegezése során pedig az összes európai hatályos büntető törvénykönyv és elkészült tervezet a bizottság rendelkezésére állt, és a tényállások megfogalmazásánál figyelembe is vették ezeket.⁴³

A kortársak előtt mindenképpen ismertek voltak az osztrák büntetőjog szabályai, hiszen a kézikönyvek majd mindegyike a büntetőjog segédforrásai között az ausztriai törvénykönyvet is felsorolta.⁴⁴ Boehm Károly a Tudományos Gyűjteményben a magzatelhajtásról írt tanulmányában kijelentette, hogy azért nem mutatja be a közelebbi német államok és Ausztria vonatkozó jogszabályait, mert ezek „minden tudományokban járatos férfiju előtt esmértetnek”.⁴⁵

³⁷ BÉLI GÁBOR – KAJTÁR ISTVÁN: Az osztrák (-német) büntető jogszabályok hatása a magyar jogban a 18. században. (A Praxis Criminalis). *Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből* 19 (1988) 29–64. A magyarországi boszorkányperek második hulláma, a korábbi jellemzők megváltozása a Praxis Criminalis elterjedéséhez köthető: IKLÓDI ANDRÁS: A magyarországi boszorkányüldözés történeti alakulása. *Ethnographia* 93 (1982) 292–298, 295.

³⁸ KWIATKOWSKI 30–32.

³⁹ A problémáról részletesen: HAJDU 1974.

⁴⁰ Az osztrák jog magyarországi hatásairól legújabban: KAJTÁR ISTVÁN: *A 19. századi modern magyar állam- és jogrendszer alapjai. Európa – haladás – Magyarország*. Budapest–Pécs, 2003, 145–164.

⁴¹ Ilyen például az Alapelvek rendelkezéseinek egy része: HAJDU 1971, 201–202.

⁴² SZALAY LÁSZLÓ: Büntető törvénykönyv I. In: SZALAY LÁSZLÓ: *Publicistai dolgozatok* II. Pest, 1847, 15–20, 17.

⁴³ FAYER 1896/1, 120.

⁴⁴ VUCHETICH 31–33; SZOKOLAY 20; PAULER 1869, 33–34.

⁴⁵ BOEHM KÁROLY: A’ gyermekölésről orvostörvényi tekintetből. *Tudományos Gyűjtemény* 17 (1833/4) 57–84, (a továbbiakban: BOEHM) 76.

Már 1815-ben Carl Joseph Pratobevera említést tett a magyar kodifikációs kísérletről, amikor az osztrák törvényhozás történetét bemutatta.⁴⁶ Az osztrák olvasóközönség leginkább a *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit* cikkeiből ismerhette meg a magyar büntetőjogi kodifikáció lépéseit. 1828-ban Johann Vesque von Püttlingen egy gyermekgyilkossági eset elemzésében az 1795. évi magyar tervezet 1807-ben megjelent szövegére is hivatkozott.⁴⁷ Joseph Paul Némety 1830-ban számolt be az 1825/27. évi országgyűlés döntéseiről, közöttük a rendszeres bizottságok kiküldetéséről.⁴⁸ A pusztatudósításnál tovább ment Johann von Jung, aki 1827-ben Vuchetich Mátyás *Elementa juris feudalis* című művének az ismertetését arra használta fel, hogy röviden áttekintse a magyar büntetőjogi szakirodalmat és jogforrásokat. Az ekkor már elhunyt szerző büntetőjogi tevékenységét is méltatta Jung, és a kodifikációs bizottság figyelmébe ajánlotta a könyvét, amely szerinte először teremtett rendszert a magyar büntetőjogban.⁴⁹ Az 1843. évi javaslatok közül az 1844-ben Lipcsében németül megjelent anyagi jogi és eljárási részből igen alapos ismertetés született a folyóiratban.⁵⁰ Egy ismeretlen szerző pedig 1847–1848-ban két cikkben mélyrehatóan elemezte az anyagi jogi javaslatot.⁵¹ Ignaz Maucher az 1848 előtti osztrák büntetőjogi irodalmat összefoglaló könyvében is kitért a magyar büntetőjogi kodifikációra.⁵²

Ez azt jelentette, hogy a két ország büntetőjogászai, ha nem is teljesen és mindenre kiterjedően, ismerték a másik jogrendszer működését és alapvető szabályait. Természe-

⁴⁶ „So viel ist bekannt, daß auch in Ungarn das Bedürfnis einer Reform der Justiz-Gesetzgebung und der Gerichtsverfassung lebhaft gefühlt, und schon durch der Art. 67. des Landtags vom Jahre 1791 eine Deputation zur Revision und zu Verbesserungsvorschlägen angeordnet wurde.” PRATOBEVERA, CARL JOSEPH: *Beyträge zur neuesten Geschichte der oesterreichischen Gesetzgebung. Materialien für Gesetzkunde und Rechtspflege in oesterreichischen Erbstaaten* I (1815) 237–247, 246.

⁴⁷ VESQUE VON PÜTTLINGEN, JOHANN: *Criminalrechtsfall mit Bemerkungen; ein Beytrag zur Erläuterung der Frage: wie weit der Thatbestand eines Verbrechens, insbesondere des Kindesmordes, bey dem vorhandenen Geständnisse des Verbrechers, erhoben werden müsse?* *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde* 1828, I, 195–217, 215, Anm. 2. A szerző (1803–1883) jogász, 1827-ben doktori címet szerzett, a Hofcommission in Justizgesetzsache munkatársa, 1837-ben tényleges tartományi tanácsos, 1838-tól diplomata: WURZBACH L. *Vastag-Villani* 1884, 196–200.

⁴⁸ NÉMETY, JOSEPH PAUL: *Darstellung der von Sr. Majestät genehmigten Beschlüsse des letzten ungarischen Reichstages.* *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde* 1830, II, 112–126, 115–116. A szerző ismeretlen, a bécsi egyetemen helyettes professzora volt a magyar magánjogi és bányajogi tanszéknek.

⁴⁹ Vuchetich „ein System des ungarischen Criminal-Rechtes erbaute, das allen Wünschen so sehr entsprach, daß seine Institutiones Juris Criminalis nicht nur zum Schulbuche für Ungarn allerhöchsten Orts bestimmt, [s]ondern auch mit einer bedeutenden Prämie belohnt, überdieß aber auch zur Basis des neu zu bearbeitenden Codicis Criminalis von Seite der, auf dem letzten Landtage versammelten Reichsstände genommen wurde.” JUNG 132.

⁵⁰ HEYBLER, MORIZ: *Entwurf eines Strafgesetzbuches für das Königreich Ungarn und die damit verbundenen Theile, durch eine Reichstags-Deputation in den Jahren 1841–1843 ausgearbeitet.* Aus dem ungarischen Originaltexte übersetzt. Leipzig 1843, bei Adolph Froberger. *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde* 1844, III, 45–66. A szerző (1814–1882) jogász, 1838-ban szerzett doktori címet a bécsi egyetemen, 1841-től asszisztens, 1844-től helyettes, 1845-től az észjog és az osztrák büntetőjog professzora a Theresianumban: *Biographisches Lexikon* II. *Glaz-Hüb*, 1959, 311.

⁵¹ Ein österreichischer Criminalrichter: *Bemerkungen über den Entwurf eines Strafgesetzbuches für Ungarn.* *Oesterreichische Zeitschrift für Rechts- und Staatswissenschaft* 1847, II, 439–451; Ein österreichischer Criminalrichter: *Bemerkungen über den Entwurf eines Strafgesetzbuches für Ungarn.* (Zweiter Artikel.) *Oesterreichische Zeitschrift für Rechts- und Staatswissenschaft* 1848, II, 354–377, (a továbbiakban: *Criminalrichter*). A szerző ismeretlen.

⁵² MAUCHER 1849, 3–5.

tesen a korábbi kodifikáció miatt a hatások döntő módon Ausztria felől érkezhettek Magyarországra, de akár az ellentétes irányú információáramlás sem zárható ki.

A magzatelhajtás sajátosságai

A jogtudományi ismeretek és a külföldi joganyag hatásainak kimutatására a legkézenfekvőbb megoldás az egyes tényállások elemzése. Természetesen árnyalt és teljes képet csak az összes tényállás vizsgálatával kaphatunk, azonban egy jól kiválasztott bűncselekmény elemzésének eredménye már utalhat a kapcsolat meglétére, a hatás irányára és intenzitására. Olyan büntetendő cselekményt kell választani, amelyet mindkét jogrendszerben büntetni rendelnek, nem mindennapos az előfordulása, és valamilyen dogmatikai és társadalmi problémát jelentett a kortársak számára. A magzatelhajtás pontosan megfelel ezeknek a kritériumoknak. Mivel az élet és testi épség elleni cselekmények közé sorolható, az állami büntetőhatalom elvileg mindenkor üldözte. Nem fordult elő nagy tömegben, mint a lopás, de átlépte azt a küszöböt, hogy a társadalom számára problémát jelentsen.

A felvilágosodás időszakában már nemcsak a megtorlásra építették a deviáns magatartások elleni küzdelmet, hanem megpróbálták az okait feltárni és megelőzni azokat. A megelőzésnek különösen ott lehetett szerepe, ahol a cselekmény szociális körülményekkel és tudatlansággal volt összefüggésben. Ezek közül a leginkább vitatott kérdéskör a XVIII. század közepétől a csecsemőgyilkosság és a kapcsolódó bűncselekmények voltak, de a magzatelhajtás alárendelt téma maradt az újszülött megöléséhez képest.⁵³ Emellett igen fontos körülmény, hogy a bizonyítása egy éppen kialakuló szakterület, a törvényszéki orvostan segítsége nélkül lehetetlen. A terhességgel kapcsolatos korábbi tévhiteket, babonás elképzeléseket éppen ekkor kezdik felszámolni, ekkor kerül előtérbe a büntetőjogi dogmatika a vallásos nézetekkel szemben. Tehát a cselekmény megítélésében változások történtek a XVIII. század közepétől, a tényállás átalakuláson ment át, esetleg a régi megfogalmazás új értelmet nyert.

Egy tényállás változásának vizsgálata során a legcélszerűbb megoldás a kodifikációs tevékenység eredményeinek, a kapcsolódó kommentároknak, kézikönyveknek és cikkeknek, valamint az eljárás során bevonható szakértő gondolkodásmódját tükröző szakirodalomnak bevonása. Osztrák részről a hatályba léptetett törvénykönyvek (*Theresiana*, Josephina, 1803. évi kódex), a legelterjedtebb kommentárok (Jenull, Egger), egy törvényszéki orvos szakértői szakkönyv és az 1806–1849 között megjelent folyóiratcikkek elemzésére kerül sor. A magyar kodifikációs lépések közül az 1795. évi, az 1830-as és a Gál László-féle tervezetre és az 1843. évi javaslatra, valamint Vuchetich Mátyás, Szlemenics Pál, Szokolay István és Pauler Tivadar kézikönyveire, valamint Boehm Károly törvényszéki orvosi cikkére alapul a tanulmány. Az összehasonlítás a jelenlegi tényállásszerűségi felfogásra épül, az egyes tényállási elemek vizsgálatával kísérlet történik a fejlődés és a lehetséges hatások kimutatására.⁵⁴

⁵³ HAJDU 1971, 320; STUKENBROCK, KARIN: Das Zeitalter der Aufklärung. Kindsmord, Fruchtabtreibung und medizinische Polizey. In: *Geschichte der Abtreibung von der Antike bis zur Gegenwart*. Szerk.: JÜTTE, ROBERT. München, 1993, 91–119, 93, 96–97.

⁵⁴ NAGY FERENC – TOKAJI GÉZA: *A magyar büntetőjog általános része*. Budapest, 1998, 112–139.

A magzatelhajtás jogi tárgya

A Gál-féle javaslat egyértelműen csak a magzat életét védte. Részben azért, mert csak az anya követheti el, mindenki más csak részese lehet a bűncselekménynek, részben az elkövetési magtartás eredményre utaló megfogalmazása miatt.⁵⁵

A *Theresiana* ennél már tovább lépett, de mivel a 88. artikulusban tulajdonképpen két büntetőjogi tényállást (magzatelhajtás és magtalanság okozása) szabályozott, a helyzetet tovább bonyolította.⁵⁶ A magzatelhajtás jogi tárgya a magzat élete, mivel az anya akarata ellenére is elkövethető a cselekmény, így a terhes nő élete is a védett értékek közé sorolható, annak ellenére, hogy a nő esetleges sérelmét kifejezetten említették volna. A *Josephina* meghatározása alapján elvileg csak a terhes nő lehetne az elkövető (112. §) és így a magzat élete a jogi tárgy, de a részeseknél elképzelhető az anya akarata elleni cselekvés is (114. §), tehát a bűncselekménynek a védett jogi tárgya a nő személye is lehet.⁵⁷

⁵⁵ Gál László tervezete:

„20. Szakasz. A' magzat el-üzésről

§ 1. A' mely asszony személyt magát terübe lenni tudván, szánt szándékosan valami olyat cselekszik, hogy méhében gyermeke meghaljon, vagy halva szülessék, első rendbeli rabsággal büntetettik.

§ 2. Terhelő körülállás, ha terüben lévő állapotját titkolta, ha más segédleme nélkül titokban szült, ha halva született gyermeket töstént el rejtette, kiváltképpen pedig, ha a' szülés körülményeivel ösméretes volt.

§ 3. Könyfűtő körülállások: az ifiúság, tapasztalatlanság és a szégyen, úgy a szegénység nagy volta.

§ 4. Bűn társok, a' kik e gonosz célra orvosi szereket adtak, vagy segedelemmel voltak.” GÁL LÁSZLÓ: *Javallat. (Az első erdélyi magyar nyelvű büntető törvénykönyv-tervezet, 1839.)* Bev. és sajtó alá rend.: HAJDU LAJOS. Budapest, 1992, 52.

⁵⁶ A XVI–XVII. jogszabály-szerkesztési elveket követték a *Constitutio Criminalis Theresiana* szerkesztői, nem tudták igazán elkülöntíteni az anyagi jogot és az eljárásjogot. Az anyagi jogon belül nemcsak a törvényi tényállást határozták meg, hanem utasításokkal látták el a bírót, hogy a vizsgálat során mire figyeljen leginkább. A törvényi tényállás után szerepelnek az úgynevezett indiciumok (gyanújelek), amely alapján megindulhatott az eljárás. Ezt követik a vizsgálat során felteendő kérdések, a kiszabandó büntetés, a súlyosító és enyhítő körülmények. A jogalkotó tényleges felfogásának megismeréséhez ezek is hozzá tartoznak, de a teljes szöveg közlésétől terjedelmi okok miatt eltekintünk. A *Theresianában* szereplő tényállás, a gyanújelek, kérdőpontok, enyhítő és súlyosító körülmények nélkül:

„[Articulus 88. de abortu, aut sterilitate procurata.] Achtundachtzigster Artikel von vorsetzlicher Abtreibung der Leibsfrucht, wie auch von Unfruchtbarmachung einer Manns- oder Weibsperson.

§. 1. [Si faemina suum partum abegerit, vel quis alius praegnantem causam abortionis dederit, vel si quis mari, aut faeminae, aut sibi ipsi sterilitatem induxerit, vel ad unum aut alterum facinus opem praestiterit, judicio criminali persequendus est.] Dieses Laster ist in der Folge ebenfalls dem Todschatz gleichzuachten, und hiemit Landgerichtlich zu verfahren, wenn nämlich erstlich: eine Weibsperson ihre selbst eigene Leibsfrucht, es seye auf was Weise es immer wolle; oder andertens: eine andere Person einem schwangeren Weibsbild durch Zwang, Essen, Trinken, Aderlassen, Arzneyen, und dergleichen eine lebendige Frucht vorsätzlich abtreibet; oder aber drittens: da wer eine Manns- oder Weibsperson mit- oder ohne ihren Willen, oder auch sich selbst bedächtig, und mit Fleiß unfruchtbar machet; nicht weniger viertens: da wer wissentlich dazu Arzneyen verkauft, oder sonst gefährlicher Weise mit Rath, um That zu solchen ein- oder anderen Endzweck beywirkt.” *Constitutio Criminalis Theresiana*. Graz, 1993, (a továbbiakban: *Theresiana*) 241.

⁵⁷ II. József törvénykönyvének német szövege:

„§ 112 [Abtreibung] Eine Weibsperson, welche weiß, daß sie schwanger ist, und geflissentlich was immer für eine Handlung unternimmt, welche die Abtreibung der Frucht verursachen, oder ihre Entbindung auf eine solche Art bewirken kann, daß das Kind todt zur Welt kömmt, macht sich eines Kriminalverbrechens schuldig, was für ein Beweggrund immer dieses Laster veranlasst habe.

§ 113 [Hartes Gefängnis] Die Strafe der Abtreibung ist im ersten Grade zeitliches, aber hartes Gefängniß, und öffentliche Arbeit. Diese Strafe ist bey verehlchten Weibspersonen stäts zu verschärfen.

Az 1803. évi osztrák kódex a magzat életén kívül a védett értékek közé helyezte a terhes nő egészségét és életét, mivel minősítő körülményként szabályozta az életveszélyt és az egészségkárosodást.⁵⁸ Sebastian Jenull szerint a 128. § alapján csak a magzatot, a 131. § alapján viszont a magzat mellett az anyát is védi a jogalkotó.⁵⁹

Az 1795. évi tervezet⁶⁰ 1. §) pontja és az 1830. évi⁶¹ tervezet 1. §-a alapján a magzatelhajtás jogi tárgya a magzat élete, és a b) és c) pontban foglaltak szerint a magzat és

§ 114 [Beihilfe zur Abtreibung] Mitschuldige an diesem Verbrechen sind, die die Mittel zur Abtreibung angerathen, solche zu dieser Absicht herbeygeschaffet, oder sonst auf was immer Art mit Wissen dazu beygetragen haben. Diese Mitschuld mag auf Verlangen der Weibsperson, oder ohne dasselbe geschehen seyn.

§ 115 [Gelinderes Gefängnis] Die Strafe der Mitschuld an diesem Verbrechen ist im ersten Grade zeitliches gelinderes Gefängniß, und öffentliche Arbeit. Diese Strafe ist zu verschärfen, wenn der Theilnehmer der Vater des abgetriebenen Kindes zu seyn überwiesen wird." *Textbuch zur Strafrechtsgeschichte der Neuzeit. Die kalssischen Gesetze.* Szerk.: BUSCHMANN, ARNO. München, 1998, 244–245.

A szöveg egykorú magyar megfelelője:

„112. § Az Aszszonyi személy, a' ki tudván, hogy terhes, készakartva akárminémű tsekedetet visz végbe, melly méhének gyümölsét elhajthatta, vagy azt, hogy a' gyermek haltan jöjjön a' világra, okozhatta, főben-járó vétekbe esik, akármi légyen törvényszegésének indító oka.

113. § A' méh-gyümöls el-hajtásának büntetése az első garáditsi ideig-való, de kemény fogság, és nyilvánvaló munka. Ezt a' büntetést a' házas személyekben mindenkor meg-kell súlyosítani.

114. § Részes Társak ebben a' vétekben, a' kik a' méh-gyümölsnek el-hajtására módokat tanátsolnak, az illyeneket e' végre meg-szerzik, vagy egyébaránt akármedly móddal azt tudva elő-mozdíttyák. Ez a' részesülés akár az Aszszonyi személynek akarattával történnyen, akár a' nélkül.

115. § Azoknak büntetése, a' kik ebben a' vétekben részesülnek, első garáditsi ideig-való gyengébb fogság, és nyilvánvaló munka. Ezt azonban meg-kell súlyosítani, ha meg-bizonyítatik, hogy a' Részesülő az elhajtatott gyermeknek Attya volt." *Közönséges törvény a' véikekről és azoknak büntetésekről.* Buda, 1788, 53–54.

⁵⁸ Az 1803. évi kódex szövege:

„Siebenzehntes Hauptstück. Von der Abtreibung der Leibesfrucht.

§. 128. [Abtreibung der eigenen Leibesfrucht.] Eine Weibsperson, welche absichtlich was immer für eine Handlung unternimmt, wodurch die Abtreibung ihrer Leibesfrucht verursacht, oder ihre Entbindung auf solche Art, daß das Kind tot zur Welt kommt, bewirkt wird, macht sich eines Verbrechens schuldig.

§. 129. [Strafe.] Ist die Abtreibung versucht, aber nicht erfolgt; so soll die Strafe auf Kerker zwischen sechs Monaten, und einem Jahre ausgemessen, die zu Stande gebrachte Abtreibung mit schwerem Kerker zwischen einem und fünf Jahren bestraft werden.

§. 130. Zu eben dieser Strafe, jedoch mit Verschärfung, ist der Vater des abgetriebenen Kindes zu verurtheilen, wenn er mit an dem Verbrechen Schuld trägt.

§. 131. [Abtreibung einer fremden Leibesfrucht.] Dieses Verbrechens macht sich auch derjenige schuldig, der aus was immer für einer Absicht, wider Wissen und Willen der Mutter, die Abtreibung ihrer Leibesfrucht bewirkt, oder zu bewirken versucht.

§. 132. [Strafe.] Ein solcher Verbrecher soll mit schwerem Kerker zwischen einem und fünf Jahren; und wenn zugleich der Mutter durch das Verbrechen Gefahr am Leben, oder Nachtheil an der Gesundheit zugezogen worden ist, zwischen fünf und zehn Jahren bestraft werden." *Gesetzbuch über Verbrechen.* Prag, 1808, 69–70.

⁵⁹ JENULL 1837, 130.

⁶⁰ Az 1795. évi tervezet szövege:

„XXII. szakasz: Az abortus előidézéséről

1. §. E büntett fajtái:

a) Ha a nő belső szerveihez erőszakos kézzel nyúl, és miután tudja, hogy méhében viselős, tudatosan olyasvalamit kezdeményez, ami vetéltés eredményezhet, vagy bármiféle módon azt idézheti elő, hogy a magzat holtan kerüljön a napvilágra.

b) Ha bárki más, azzal a megfontolt szándékkal, hogy elhajtsa a magzatot, terhes asszonynál, annak akarat ellenére, vagy tudta nélkül elvetéltést idéz elő orvosságokkal, vagy bármiféle italokkal.

c) Ha valaki terhes asszonyt ezzel a céllal erős ütésekkel bántalmaz.

az anya élete is. Boehm Károly tanulmányában a magzatot helyezte a középpontba, de a bűncselekmény a terhes nő akarata nélkül is elkövethető, tehát a jogi tárgy a fogantatásától kezdve élőnek tekintett magzat és az anya élete.⁶² Sokkal egyértelműbb a Deák-féle javaslat tényállása (141–143. §), mivel pontosan meghatározták az anya akarata ellenére történő elkövetést, így az anya és a születendő gyermekének épsége a bűncselekmény jogi tárgya.⁶³

d) E büntett részesei mindenkor méltók a súlyosabb büntetésre; akik ti. a művi elvetélés előidézéséhez eszközöket ajánlottak, avagy tudatosan bármiféle más módon bármivel hozzájárultak a magzat idő előtti kivetéséhez.

e) Idetartozik a magtalanság előidézése is. Amikor ti. valaki kéjvágya kielégítése, vagy gyűlölete, avagy bármilyen más gonosz indulata miatt olyasmit tesz, vagy ad, ami által a nemzési erő, vagy fogamzási képesség megszűnik.

2. §. Éppen úgy, mint a többi büntettnél, ennél is szabályosan meg kell különböztetni a gondatlanság és a szándékosság egyes fokozatait; eszerint a gondatlanság első fokán a büntetés egy naptól egy hónapig; második fokán két hónaptól három hónapig; harmadik fokán három hónaptól hat hónapig terjedő börtön. A szándékosság első fokán hasonló képpen hat hónaptól egy évig terjedő börtön; második fokán egy évtől két évig terjedő; harmadik fokán két évtől három évig terjedő börtön, amit szigorítani kell hetenként két napi böjttel, kenyéren és vízen." HAJDU 1971, 467–468.

⁶¹ Az 1830. évi tervezet szövege:

„Poena procurati abortus subjiendae esse non tantum mulieres gravidas, quae adhibitis internis, vel externis mediis, Foetum ex utero expellunt, vel efficiunt, ut Foetus ad certum maturitatis gradum pertingens, in lucem mortuus prodeat, verum et tales etiam, qui ad existentiam delicti consilio vel opera sua concurrunt, aut prava intentione subministratis medicamentis sterilitatem procurant; eo fundamento proponit Regnocolaris Deputatio, quod essentia Criminis in impedita malis artibus propagatione humani generis subsistens, singulis praerecensorum actuum insit. - Quod ipsum in projecto Articuli sequentibus enunciatur:

Articulus XV.

De abortus procuratione.

§. 1. Si foemina se uterum gestare sciens, tale quidpiam consulto suscipiat, quo foetus pelli, aut quoquo modo id effici possit, ut partus in lucem mortuus prodeat, Criminis procurati abortus ream se efficit.

§. 2. Eidem Crimini se implicat illa quoque Persona, quae deliberato foetum abigendi proposito gravidae mulieri illa seu connivente, seu invita, vel in scia potionibus, aut quibuscunque demum mediis abortum procurare satagit.

§. 3. Parem considerationem subeunt, qui explendae libidinis, vel odii, aut cujuscunque pravi alterius affectus causa per subminationem qualiumcunque medicamentorum sterilitatem procurare attentarent.

§. 4. Tentatus, et non subsecutus abortus poena carceris ab uno mense, usque annum unum, consumatus vero a bimestri ad annos duos expiabitur; in casu tamen §. 2. et 3. si vitae discrimen gravidae mulieri causaretur, poena carcerum ad annos etiam tres intendetur." *Opinio Excelsae Regnocolaris-Deputationis motivis suffulta, pro pertactandis in consequentiam Articuli 67:1790/1 elaboratis Systematicis Operatis Articulo 8. 1827. exmissae, circa Objecta ad Deputationem Juridicam relata.* Buda, 1830, 52.

⁶² BOEHM 81.

⁶³ Az 1843. évi javaslat szövege:

"X. fejezet. Az időtlen szülés eszközléséről.

139. §. A melly terhes személy tudva és rossz célzattal, olly szereket használt, olly melyek időelőtti szülést okoznak, vagy az időelőtti szülést más külső módokkal eszközlötte, ha csakugyan időtlen s életre nem való vagy épen holt gyermeket szült, büntetett fog, s büntetése három évi rabságig; ha pedig a fentebbi büntetett házasságban teherbe ejtett asszony követi el, büntetése négy évi rabságig terjedhet.

140. §. Ugyanazon büntetés alá esik az is, ki valamely terhes személyt a fentebbi 139-ik §-ban körülírt büntett elkövetésében, tudva és szándékosan elősegít, vagy arra reá vezet.

141. §. A ki rossz célzattal valamely terhes személyen, annak tudta s megegyezése nélkül alkalmazta az időelőtti szülést eszközlő szereket, vagy módokat, még akkor is büntetettik, ha azoknak káros eredménye nem lett, s illy esetben legnagyobb büntetése két évi rabság leendő.

142. §. Ha pedig a terhes személy, azon szerek vagy módok következtében, időtlen s nem életre való, vagy holt gyermeket szült, vagy maga esett súlyos és veszélyes betegségbe, a tettesnek büntetése öt évi rabságig terjedhet, – végre

Mária Terézia törvénykönyve a magtalanság előidézését is ebben a szakaszban rendelte büntetni, így a védett értékek közé emelte a szaporodási képességet is. Szlemenics Pál a magzatelhajtáson belül tárgyalt magtalanítás büntetésének indokolásánál a szaporodást és a családi boldogságot is a védett értékek közé számította.⁶⁴

A felvilágosult abszolutizmus eszméiben fellelhető „több polgár egyenlő több adó és több katona” felfogással magyarázható, hogy Joseph von Sonnenfels szerint a magzatelhajtás kárt okoz az államnak és a társadalom egy tagját elrabolja.⁶⁵ Az 1795. évi és az 1830. évi tervezetek indokolása alapján a magzatelhajtás jogi tárgya a magzat és az anya életén kívül az állam jövőendő polgárhoz való joga is. Ugyanez található Jenull, Vuchetich, Szokolay és Pauler kézikönyvében is.⁶⁶

Az objektív tényállási elemek

Elkövetési tárgy (passzív alany)

A Gál László által készített javaslat az egyetlen, amelyik csak a magzatot tekintette a bűncselekmény elkövetési tárgyának, mivel csak az anya jöhet szóba elkövetőként. A *Theresiana* első fordulata esetében a terhes nő a saját magzata ellen követheti el a cselekményt, a *Josephina* 112. §-a is a terhes nő által véghezvitt magzatelhajtás tényállását tartalmazza, tehát itt az elkövetési tárgy egyedül a saját magzat. Az 1803. évi törvénykönyv 128. §-a tulajdonképpen a József-féle kódex 112. §-ának pontosított változata, csak a méhmagzatra irányul a cselekmény, így foglalt állást Sebastian Jenull is.⁶⁷ Passy szerint a magzatelhajtás elkövetési tárgya a méhben levő nem önállóan élő magzat.⁶⁸ Schnabel szerint a bűncselekmény elkövetési tárgya lehet a nem teljesen kifejlődött magzat és a teljesen kifejlődött, önálló életre képes magzat is.⁶⁹ Az 1795. évi operatum a) pontjában, az 1830. évi tervezet 1. §-ában, az 1843. évi javaslat 139. §-ában foglalt

143. §. Ha azon szereknek a következtésében a terhes személy meg is holt, a tettes mint szándékos emberölő fog büntettetni.” FAYER 1896/2, 43–44.

⁶⁴ SZLEMENICS 149.

⁶⁵ SONNENFELS, JOSEPH VON: *Grundsätze der Polizey*. Szerk.: OGRIS, WERNER. (előkészületben) 134; OGRIS, WERNER: Joseph von Sonnenfels als Rechtsreformer. In: *Joseph von Sonnenfels*. Szerk.: REINALTER, HELMUT. Wien, 1988, 11–95, 82; DOUBEK, BARBARA: *Die Strafhistorische Entwicklung der Abtreibung in Österreich*. Univ. Diss. Wien, 1997, (a továbbiakban: DOUBEK) 20, 40; JEROUSCHEK, GÜNTER: *Lebensschutz und Lebensbeginn. Die Geschichte des Abtreibungsverbots*. Tübingen, 2002, (a továbbiakban: JEROUSCHEK) 176.

⁶⁶ HAJDU 1971, 327; VUCHETICH 260; SZOKOLAY 265; PAULER 1870, 167; JENULL 1837, 130.

⁶⁷ JENULL 1837, 130.

⁶⁸ PASSY, J. E.: Fortsetzung der im vorigen Hefte abgebrochenen Abhandlung: Ueber das Verbrechen des Kindesmordes. *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde* 1837, 1, 257–296, (a továbbiakban: PASSY) 293. A szerző (???-???) jogtudós, már az 1820-as évektől jelentek meg cikkei különböző folyóiratokban: WURZBACH XXI. O'Donnell-Perényi 1870, 333–334. MAUCHER 1849, 325.

⁶⁹ SCHNABEL, GEORG NORBERT: Ueber die generelle Verschiedenheit zwischen Abtreibung der Leibesfrucht und Mord eines Kindes, mit Berücksichtigung der Frage, wie in strafrechtlicher Hinsicht die von einem Geburtsarzte zur Rettung einer Schwangeren vorgenommene Perforation des noch im Mutterleibe befindlichen Kindes zu beurtheilen sey. *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde* 1838, 1, 107–124, (a továbbiakban: SCHNABEL) 108. A szerző (1791–1857) statisztikus, 1816-ban Bécsben szerzett doktori címet, 1817-től rendes professzora a statisztikának a prágai főiskolán, majd 1835-től a természetjog, az államjog, a nemzetközi jog és a büntetőjog rendes professzora: WURZBACH XXXI. Schnabel–Schröter 1876, 1–3.

cselekménynek kizárólag a magzat az elkövetési tárgya, mivel csak a terhes nő lehet az elkövetője. Az 1803. évi kódex 128. §-ának és az 1843-as javaslat 140. §-ának hasonló jellegére az ismeretlen osztrák büntetőbíró is rámutatott.⁷⁰

Az 1768-as osztrák törvénykönyv 88. artikulus 1. §-ának második fordulatóban az anyán kívül bárki előidézhet magzatelhajtást a terhes nő akarata ellenére is. Ennek alapján a tényállás elkövetési tárgya (passzív alanya) a magzaton kívül az anya is, akinek az akarata ellenére végrehajtották a cselekményt. Az 1787. évi kódex 114. § utolsó mondata alapján a nő akarata elleni cselekménynél már a magzaton kívül az anya is az elkövetési tárgy kategóriájába tartozik. A terhes nőtől bárki más is lehet tettese a magzatelhajtásnak, akár a nő akarata ellenére is. II. Ferenc büntető törvénykönyve szerint, sőt az őt ért sérelem súlyosító körülmény, tehát az anya a 131. §-ban leírt tényállás passzív alanya.⁷¹ Az 1795-ös tervezet b)–c) pontjában, az 1830. évi átdolgozás 2. §-ában és az 1843. évi javaslat 141–143. §-ában foglaltak szerint az állapotos nő is elkövetési tárgy, amint ezt az ismeretlen büntetőbíró is megállapította.⁷² A magyar jogi szakmunkák szerint passzív alany a magzat mellett az anya is.⁷³

A korszak divatos vitatémája volt a korábbi kánonjogi felfogás átalakulásának és a természettudományos érdeklődés megjelenésének köszönhetően a magzat életben létének kérdése. Mária Terézia büntetőkódexében a szorosan vett törvényi tényállásban csak a kívülálló cselekményénél szerepel az élő magzat kifejezés. A 6. §-ban az enyhítő körülmények között viszont megtalálható, hogy a nem élő magzat sérelmére vagy a terhesség felénél korábban történt elhajtást bírói büntetéssel kell sújtani.⁷⁴ Ez a szabály jól mutatja azt a kánonjogi befolyást, ami a teljes törvénykönyvet áthatja.⁷⁵ Vuchetich Mátyás és Szlemenics Pál egyértelműen az emberi jelleget mutató és mozgó magzatot gyilkosság tárgyának tekintette.⁷⁶ Szokolay a gyilkosságnál az élő méhgyümölcsöt passzív alanyának tekintette, az élet nélküli embrió azonban nem lehet követni gyilkosságot, a magzatelhajtásnál viszont ezek biztos megkülönböztetésében már kételkedett. Kijelentette, hogy „egy illy ki nem képzett, önállás és tudat nélküli lényért egy tökéleteset elveszteni nem lenne igazságos”, ezért nem gyilkosságnak minősítette.⁷⁷

Az élő és élettelen magzat között a *Josephina*,⁷⁸ az 1803. évi osztrák kódex, az 1795. évi és az 1830. évi tervezet, valamint az 1843. évi javaslat már nem tett különbséget. Gallus Aloys Kleinschrod szerint enyhébben kellene megítélni a terhesség korai szakaszában elkövetett magzatelhajtást.⁷⁹ Franz von Zeiller viszont ezt a körülményt a bünte-

⁷⁰ Criminalrichter 358.

⁷¹ DOUBEK 49.

⁷² Criminalrichter 359.

⁷³ VUCHETICH 261; SZLEMENICS 149; SZOKOLAY 265; PAULER 1870, 167; BOEHM 81.

⁷⁴ „Wenn die Leibesfrucht noch nicht gelebt, und die Abtreibung noch vor halber Zeit zwischen der Empfängniß, und Geburt unternommen worden.” Theresiana 242; HOEGEL, HUGO: *Geschichte des Österreichischen Strafrechtes in Verbindung mit einer Erläuterung seiner grundsätzlichen Bestimmungen II.* Wien, 1905, (a továbbiakban: HOEGEL 1905) 134.

⁷⁵ DOUBEK 17.

⁷⁶ VUCHETICH 261; SZLEMENICS 137, 148–149; ANGYAL PÁL: Magzatelhajtás. In: *Magyar jogi lexikon* V. Szerk.: MÁRKUS DEZSŐ. Budapest, 1904, 334–338, (a továbbiakban: ANGYAL) 338.

⁷⁷ SZOKOLAY 247–248, 265.

⁷⁸ SPANGERBERG: Ueber das Verbrechen der Abtreibung der Leibesfrucht. (Beschluß von Nr. I.) *Archiv des Criminalrechts* 2 (1818) 2. Stück, 173–193, 187. A szerző ismeretlen, udvari és kancelláriai tanácsos volt Cellében.

⁷⁹ KLEINSCHROD 1805, 38.

tési tételen belüli bírói mérlegelés körébe utalta.⁸⁰ Jenull szerint az 1803. évi kódex alkalmazása szempontjából az élő vagy élettelen meghatározásnak nincs jelentősége, viszont súlyosító körülménynek tekinti a terhesség utolsó hónapjaiban elkövetett elhajtást.⁸¹ Joseph Kitka a Leibesfrucht fogalma alá tartozónak tekintette a gyermeket (Geburt) és az elvetélt magzatot (Fehlgeburt) is.⁸² A Passy által használt kifejezés („noch nicht belebten Frucht”) alapján úgy tűnhetne, mintha elfogadná a megkülönböztetést, de valószínűleg csak arról van szó, hogy a magzat nem élhet az anyától elkülönülten.⁸³

Boehm Károly egyenesen tévedésnek minősítette ezt az álláspontot és fejlettség alapján megkülönböztetett „éretlen” (6. hónapig) és „idétlen” (7–9. hónap) magzatot, valamint orvosi szempontból elhatárolta a magzatelhajtást a már megszületett gyermek megölésétől.⁸⁴ A büntetőjogászok közül egyedül Pauler vetette el egyértelműen a magzat életben léteire vonatkozó elméleteket.⁸⁵

A *Constitutio Criminalis Theresiana* megszövegezői enyhítő körülményként értékelték azt, ha az elhajtott magzat az emberi alaktól eltért.⁸⁶ Jenull, Vuchetich, Szlemenics és Pauler szerint a „mola”, vagyis az olyan „üszög”, amelyből már nem fejlődhet ember, tehát halott, nem lehet elkövetési tárgya a magzatelhajtásnak.⁸⁷

Egyetlen kódex vagy tervezet sem tett különbséget a házasságban fogant magzat és a törvénytelen kapcsolatból származó terhesség között. Vuchetich szerint nem bír jelentőséggel, hogy a magzat törvényes házasságból vagy törvénytelen kapcsolatból származik-e,⁸⁸ Pauler szerint a gyermek törvényessége a büntetés kiszabásánál veendő figyelembe.⁸⁹

Elkövetési magatartás

A *Theresiana* az anya által végrehajtott magzatelhajtásnál a tényállásban egy nyitott formulát alkalmazott, de a gyanújelek és a kérdőpontok felsorolásában már minden elképzelhető módszert felsorolt.⁹⁰ A kívülálló által végrehajtott cselekmény leírásában

⁸⁰ ZEILLER, FRANZ EDLER VON: Recensionen des Strafgesetzes Franz I. über Verbrechen und schwere Polizey-Uebertretungen. *Jährlicher Beytrag zur Gesetzkunde und Rechtswissenschaft in den Oesterreichischen Erbstaaten* 1 (1806) 201–231, (a továbbiakban: ZEILLER 1806b) 229–230.

⁸¹ JENULL 1837, 130–131.

⁸² KITKA, JOSEPH: Erläuterung des allerhöchsten Patentes vom 6. July 1833 über den Beweis aus dem Zusammentreffen der Umstände. Zweiter Beytrag. *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde* 1834, I, 267–328, 278. A szerző ismeretlen, számos helyen működött tanácsosként, többek között a k.k. Hofcommission in Justizgesetzsache nevű jogszabály-előkészítő bizottságnál. MAUCHER 1849, 325.

⁸³ PASSY 293.

⁸⁴ BOEHM 73, 77–80.

⁸⁵ PAULER 1870, 169.

⁸⁶ „Wenn die abgetriebene Frucht wider die menschliche Gestalt, und Eigenschaft gewesen, worüber der Richter erfährner Leute Gutbedünken; ob nämlich das Abgetriebene eine Mißgeburt seye?” *Theresiana* 243.

⁸⁷ JENULL 1837, 131–132; VUCHETICH 260; SZLEMENICS 149; PAULER 1870, 169.

⁸⁸ VUCHETICH 260.

⁸⁹ PAULER 1870, 168.

⁹⁰ Gyanújelek (2. §.): „quae suo facto abortum sibi procuravit; von sich treiben; etwas eingenommen; beschweret; adergelassen; Bauch stark gebunden; mit Fäusten, oder sonst angestossen, zusammendrukt; von erhöhten Orten herunter gesprungen; sich auf der Erden herumgewelzet”. Kérdőpontok (3. §.): „de abortu sibi procurato; selbst ihre Leibesfrucht abgetreiben habe; des grossen Leibs so gähling entlediget; die Arzney eingenommen; durch schweres heben, fätschen, springen, schlagen, oder auf andere Weise um die Frucht gekommen wäre”. *Theresiana* 241–242.

viszont már ott szerepelnek a lehetséges magatartások, de az indíciumok és az enyhítő körülmények is tartalmaznak még ilyeneket.⁹¹ Az 1. § negyedik fordulatában a részesi magatartásokat írta körül a jogalkotó, ehhez is tartoznak kiegészítések a kérdőpontok között.⁹² A *Josephina* a 112. §-ban az anya elkövetési magatartását szabályozta egy nyitott formulával, ami a két lehetséges eredményre utalt, majd a 114. §-ban a bűnsegédi magatartások között az anya akarata nélküli elkövetést is megemlíttette, amely tulajdonképpen egy önálló tettesi magatartást jelent. Az 1803. évi kódex a szándékra utaló körülírást kivéve átvette a terhes nő cselekményére a korábbi megoldást, de kiküszöbölte az 1787-es törvénykönyv legiszlációs hibáját a részesekkel kapcsolatban, és a 131. §-ban önálló tettesi magatartást szabályozott, amely szintén csak az eredményre utalt. Passy 1837-ben megjelent cikkében világosan elkülönített két elkövetési magatartást. A magzatelhajtás elkövethető úgy, hogy a magzatot a méhben megölik, valamint úgy is, hogy a még életre nem kelt („noch nicht belebten Frucht”) magzatot a méhen kívülre juttatják, ahol fejletlensége miatt nem képes önálló életre.⁹³

A II. József kódexében szereplőtől eltérő, archaikusabb megoldást figyelhetünk meg az 1795. évi és az erre épülő 1830-as operatumnál. Az 1795-ös tervezet 1. § a) pontja a terhes nő „olyasvalami” cselekvését jelölte meg, amely a magzat elhajtását eredményezheti, a b) pontban a nő akarata elleni orvossággal vagy itallal okozott elhajtást, a c) pont a külső erőszakot fogalmazta meg elkövetési magatartásként. A d) pontban határozták meg a bűnsegédi magatartást. Az 1830. évi tervezet 1. §-a jelölte meg a nő bármilyen kezdeményezését, amely a magzat pusztulásához vezet, a 2. §-ban pedig összevonták a más által kifejtett bűnsegédi magatartást és az elkövetési magatartást. Az 1843. évi javaslat 139. §-a a nő által szerekkel vagy külső eszközzel elkövetett elhajtást rendelte büntetni, a 141–143. §-ban a más által az anya tudta és megegyezése nélkül elkövetett elhajtást szabályozta az eredménytől függően. A 140. §-ban pedig a felbujtó és a bűnsegédi magatartását szankcionálta.

A Gál-féle javaslat az elkövetési magatartást nyitva hagyta, „valami olyat cselekszik” formulával szabályozva. Szlemenics Pál felfogásában az élet elvételének egyik fajtája a „magzatelhajtás által eszközölt gyilkosság”, de az elhajtást külön tárgyalta.⁹⁴

Jenull az 1803. évi kódex 128. §-ához fűzött kommentárjában szereplő magyarázat az elkövetési magatartásnál a két lehetséges eredmény (méhben meghal, kikerülve meghal) pontosítását szolgálja. Emellett a szerző az alkalmazható eszközökről (külső vagy belső) azt állapítja meg, hogy ez ideig egyetlen olyan eszköz sem ismert, ami csálhatatlanul magzatelhajtást okoz.⁹⁵ A magzat méhben történő megölését Georg Norbert Schnabel az orvos által az anya érdekében történő beavatkozásnál, Jenull és Passy pedig a gyilkosságtól történő elhatárolásnál említette.⁹⁶

⁹¹ Gyanújelek (2. §): „quae faeminae abortum dolose inferunt; das schwangere Weib vorsätzlich, um die Frucht abzutreiben, mit groben Schlägen übel hielte”. Enyhítő körülmények (6. §): „geschlagen und andurch, oder auch durch Geschrey, Schrecken, Schiessen, oder in anderweg die Abtreibung verursacht”. Theresiana 241–243.

⁹² Kérdőpontok (3. §): „gerathen, eingegeben, oder vorgeschrieben; die verkauffende Person; qui alteri cuidam abortum [...] causaste arguuntur; auf wessen Anleitung, und Geheiß”. Theresiana 242.

⁹³ PASSY 293; MAUCHER 1849, 325.

⁹⁴ SZLEMENICS 141, 148.

⁹⁵ JENULL 1837, 131; DOUBEK 44.

⁹⁶ SCHNABEL 109; JENULL, SEBASTIAN: Über einige Zweifel in Fällen des Mordes und anderer Tötungen. *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde* 1826, I, 309–320, (a továbbiakban: JENULL 1826) 319; PASSY 293; MAUCHER 1849, 324–325; DOUBEK 54–56.

A magzat méhben történő elpusztítása nem szerepel elkövetési magatartásként sem Szlemenicsnél, sem Vuchetichnél, sem Szokolaynál, viszont az alkalmazható módszereket részletesen ismertették: külső szerek, mint az érvágás, összeszorítás, vagy más erőszakos cselekedet, belső szerként pedig a különböző orvosságok, italok.⁹⁷ Az 1843. évi javaslat 138. § i) pontjának értelmezése alapján viszont a magzat anyaméhben történő megölése emberölésnek minősül, vagyis ezt az elkövetési magatartást nem tekintették a magzatelhajtáshoz tartozónak.⁹⁸

Boehm Károly részletesen körüljárta az elkövetési magatartás kérdéskörét orvosi és bizonyítási szempontból. Elkövetési lehetőségként említette az anyaméhben történő elpusztítást, az éretlen magzatnál magzatvesztésnek, idétlen magzatnál koraszülésnek nevezte az elhajtást. A mesterséges magzatvesztésen belül az anyára és közvetve a magzatra kifejtett erőszakot, valamint csak a magzat elleni erőszakot határozta meg, orvosságok esetében viszont kizárta a csak a magzatra irányuló elkövetés lehetőségét.⁹⁹ Pauler Tivadar kifejezetten kijelentette, hogy a magzatelhajtás bűncselekménye alá tartozik a méhmagzat megölése is, annak ellenére, hogy a szakirodalomban és több újabb külföldi jogszabályban ezt külön tényállásnak tekintették.¹⁰⁰

Mindegyik meghatározás egyértelműen aktív cselekvést feltételez, kizárja a mulasztásos változatot. Passy ezt egyértelműen ki is fejtette, amikor a mulasztással is elkövethető gyermeköléstől elhatárolta.¹⁰¹

Szituációs elemek

Az elkövetési helynek nem tulajdonított jelentőséget egyetlen tervezet, kódex vagy szakirodalom sem. Viszont az elkövetés ideje a *Theresiana* szerint csak az enyhítő körülményeknél fontos, ha az elhajtásra a terhesség felénél korábban került sor, enyhébben kellett büntetni az elkövetőt.¹⁰²

Az 1768-as osztrák törvénykönyv egyetlen esetben értékeli az elkövetés eszközét, a többi ilyen jellegű utalása csak az elkövetési magatartás aprólékos bemutatásának része. Az enyhítő körülmények között szerepel a gyógyszerrel végrehajtott alkalmatlan kísérlet.¹⁰³

A XVIII–XIX. századi büntetőjog-tudomány néha kicsit részletező, túlzottan aprólékos kodifikációs tevékenységének eredményeképpen a *Theresiana*, az 1795. évi tervezet és 1830-as átdolgozása, valamint a Deák-féle javaslat az elkövetési magatartás bizonyos lehetséges módjait (pl. „erőszakos kézzel”, „erős ütlegekkel bántalmaz”) vagy eszközeit (pl.: italok, orvosságok) is meghatározták. Ezek a módok vagy eszközök azonban a bűncselekmény megvalósulása és minősülése szempontjából közömbösek, tehát nem tekinthetők a mai értelemben vett tényálláshoz tartozó szituációs elemnek. A magzatelhaj-

⁹⁷ VUCHETICH 260; SZLEMENICS 148; SZOKOLAY 265.

⁹⁸ FAYER 1896/1, 174, 176.

⁹⁹ BOEHM 64, 80–81.

¹⁰⁰ PAULER 1870, 168.

¹⁰¹ PASSY 293; MAUCHER 1849, 325.

¹⁰² Wenn „die Abtreibung noch vor halber Zeit zwischen der Empfängniß, und Geburt unternommen worden.” *Theresiana* 242.

¹⁰³ „Wenn die gebrauchte Arznei zur Abtreibung untauglich, und hierzu keine genugsame Kraft, und Wirkung in sich hätte.” *Theresiana* 242; HOEGEL 1905, 134.

tás tényállásának modernizálódását jelenti, hogy sem a *Josephina*, sem az 1803. évi kódex nem említ lehetséges módokat és eszközöket, mivel az elkövetési magatartás absztrakt megfogalmazása már nem teszi szükségessé.

A korabeli szakirodalomban az elkövetési magatartás magyarázataként, értelmezéseként találjuk meg a lehetséges eszközöket és módokat,¹⁰⁴ tehát ezek sem sorolhatók ebbe a körbe.

Eredmény

A magzatelhajtás elvileg az eredmény-bűncselekmények közé tartozik, de ezt nem mindig tartották fontosnak. A *Theresiana* 88. cikkulusában az eredmény kizárólag az élő magzat elhajtása, nem követelte meg a jogalkotó kifejezetten a magzat pusztulását. Annak ellenére nem szabályoztak más eredményt, hogy az anya akarata ellenére is elkövethető a cselekmény.¹⁰⁵

Az 1843. évi javaslat 141. §-a büntetést rendelt a más által végrehajtott cselekményre akkor is, ha nincsen káros eredmény, tehát úgy tűnik, mintha nem tekintették volna eredmény-bűncselekménynek. Ennek oka az, hogy a javaslat nem általánosan büntette a kísérletet, hanem csak a különös részben meghatározott esetekben, így az anya által elkövetett magzatelhajtásnak nincsen büntetendő kísérlete.¹⁰⁶ Ebből vonta le Angyal Pál azt a következtetést, hogy csak az elhajtást rendelték büntetni, de az eredményt nem követelték meg.¹⁰⁷

A *Josephina* 112. §-a, az 1795. évi tervezet 1. § a) pontja, valamint az 1830. évi tervezet 1. §-a az elkövetési magatartás eredményének a magzat elhajtásának vagy holtan születésének lehetőségét, vagyis közvetlen veszélyét tekinti.

Az 1803. évi kódex 128. §-a a *Josephina* 112. §-ában még csak lehetőségként szereplő következményeket már tényként határozta meg, ezzel a magzat elhajtásának és holtan születésének veszélye helyett a magzat tényleges halála lett az eredmény. Franz Xaver Günter is megállapította, hogy a bűncselekménynek két eredménye lehet: a magzat halála vagy az anya és a magzat közötti kapcsolat megszüntetése.¹⁰⁸

A magzatelhajtás eredménye a magzat pusztulása, vagy a koraszülés után vagy eleve holtan születés az 1795. évi tervezet 1. § b) c) pontjában, az 1830. évi tervezet 2. §-ában, Gál javaslatában, valamint az 1843. évi javaslat 139. §-ában és 142. § első fordú-

¹⁰⁴ JENULL 1837, 131; VUCHETICH 260; BOEHM 80–81; SZLEMENICS 148; SZOKOLAY 265; PAULER 1870, 168–169; GÜNTER, FRANZ XAVER: *Kindesmord und Fruchtabtreibung. In gerichtsarztlicher Beziehung für Gerichtsärzte und Juristen*. Prag, 1845, (a továbbiakban: GÜNTER) 72. A szerző ismeretlen, seborvos, szülész és asszisztens volt a prágai főiskola állami orvostan tanszékén.

¹⁰⁵ Az anya cselekményénél a kérdőpontokban (3. §): „abgetrieben; um die Frucht gekommen wäre”. Kivülálló cselekményénél a gyanújelek között (2. §): „um die Frucht abzutreiben”, a súlyosító körülmények között (5. §): „die Leibesfrucht abzutreiben” és az enyhítő körülmények között (6. §): „die Geburt andurch abzutreiben”. *Theresiana* 241–243.

¹⁰⁶ MITTERMAIER, CARL J. A.: *Strafgesetzgebung in ihrer Fortbildung II*. Heidelberg, 1843, (a továbbiakban: MITTERMAIER) 234; FAYER 1896/1, 163.

¹⁰⁷ ANGAL 338; ANGAL PÁL: *A magyar büntetőjog kézikönyve 2. Az ember élete elleni bűncselekmények és a párviadal*. Budapest, 1928, 70.

¹⁰⁸ GÜNTER 69.

latában.¹⁰⁹ Boehm Károly a magzat pusztulását tekintette eredménynek, nem tért ki az anyát ért esetleges sérülésekre.¹¹⁰

Szlemenicsnél az élő és nem élő magzat közötti különbségnek megfelelően élő magzatnál az élet elvesztése az elűzés által, ha nem élő, csak az elhajtással a méhen kívüli kerülése lesz a bűncselekmény eredménye.¹¹¹ Vuchetich Mátyás szerint a magzat halála a bűncselekmény eredménye, még ha később áll is be, de az elhajtás következtében történik.¹¹² Szokolay István mindenképpen megkövetelte a magzat halálát, de Pauler Tivadar megemlítette, hogy néhányan Mittermaier álláspontjának megfelelően az elhajtás megtörténtét is elegendőnek tartották a befejezett bűncselekményhez.¹¹³

Sem a *Thesiana*, sem a *Josephina* nem szabályozta, ha az anya akaratán kívül történő magzatelhajtásnál a nő súlyos sérülése vagy halála is bekövetkezik. A terhes nő egészségkárosodását vagy életének veszélybe kerülését Ferenc törvénykönyve viszont már minősített esetként büntetni rendelte, a Nyugat-Galícia számára kiadott kódexhez hasonlóan.¹¹⁴ A nő halála viszont nem szerepel az eredmények között, Jenull sem tért ki erre a lehetőségre, annak ellenére, hogy az összes elképzelhető változatot bemutatta a kísérlet vagy befejezett cselekmény és a különböző eredmények között.¹¹⁵ Wildner 1847-ben beszámolt egy jogesetről, ahol az anya a szeretője segítségével arzénnel kísérelt meg magzatelhajtást, de a túladagolás következtében meghalt a nő, de a vetélés nem következett be. A bűnsegéd vonatkozásában a szerző csak a magzatelhajtás kísérletét látta megállapíthatónak, hiszen a vetélés nem következett be.¹¹⁶

Az 1830. évi tervezet 4. § a terhes nő életének veszélybe kerülését büntetette súlyosabban, az 1843. évi javaslat 142. § második fordulata az anya súlyos és veszélyes betegségét súlyosabban ítélte meg. Pauler a bele nem egyező anya egészségének sérelme vagy halála esetén bűnhalmazat megállapítását írta elő,¹¹⁷ Szokolay ezt gyilkosságnak minősítette, ha a szándék a nő megölésére is kiterjedt.¹¹⁸ Látszólag ezt a megoldást követte a Deák-féle javaslat is, a 143. §-ban, anélkül, hogy szerepelne benne az anya halálára kiterjedő szándék. Ez viszont ellentmond a 112. §-ban meghatározott szándékos emberölés fogalmának. Ezt ismerte fel az osztrák büntetőbíró, aki szerint a német fordításban szereplő „als” helyett „gleich einem” kifejezést kellene használni. Ez fejezné ki a jogalkotó akaratát, aki ugyanolyan büntetési tétellel rendeli büntetni a terhes nő halálát gondatlanul okozó magzatelhajtót, mint az emberölést elkövetőt.¹¹⁹

Az eredmény sajátos szabályozása a *Josephinában* szükségessé teszi, hogy a kísérletre vonatkozó rendelkezéseket és álláspontokat röviden megvizsgáljuk. A *Thesiana* két helyen tett említést kísérletről, a kérdőpontok között a kívülről által elkövetett mag-

¹⁰⁹ Criminalrichter 360.

¹¹⁰ BOEHM 81.

¹¹¹ SZLEMENICS 148–149.

¹¹² VUCHETICH 261.

¹¹³ SZOKOLAY 265; PAULER 1870, 169.

¹¹⁴ KLEINSCHROD 1799, 119.

¹¹⁵ JENULL 1837, 135.

¹¹⁶ WILDNER, IGNAZ: Criminal-Rechtsfall über das Verbrechen der Abtreibung der Leibesfrucht. *Der Jurist* 1847, XVII, 1, 151–153; MAUCHER 1849, 325–326.

¹¹⁷ PAULER 1870, 169.

¹¹⁸ SZOKOLAY 265.

¹¹⁹ FAYER 1896/2, 36; Criminalrichter 360.

zatelhajtás és magtalanság előidézése közös kérdéseiben, valamint burkoltan az alkalmatlan gyógyszerrel megkísérelt elhajtásról az enyhítő körülmények között.¹²⁰

A *Josephina* nem szabályozta a különös részben a magzatelhajtás kísérletét, talán azért, mert az elhajtás lehetőségével meg lehetett valósítani. Ezt Zeillert idézve Ignaz Maucher úgy fogalmazta meg, hogy az 1803. évi törvénykönyv a befejezett cselekményt rendelte büntetni, a korábbi szabályozás viszont csak a kísérletet definiálta.¹²¹

Az 1803. évi törvénykönyv a 129. § első fordulatóban rendelte enyhébben büntetni a terhes nő kísérleti stádiumban megrekedt cselekményét, a kívülálló kísérletére és befejezett cselekményére viszont azonos büntetési tételt határozott meg a jogalkotó. Jenull szerint ennek oka, hogy lehet olyan cselekmény vagy eszköz, amivel a magzatot egyáltalán nem lehet elhajtani, de az anyának már sérelmet okoz. Az anya egészségkárosodásánál és életének veszélybe kerülésénél a 132. §-ban már nem szerepel a kísérlet külön említése, de Jenull ismertette az esetleges kombinációkat a legenyhébbtől a legsúlyosabbig: kísérlet és egészségkárosodás, befejezett és egészségkárosodás vagy kísérlet és életveszély, befejezett és életveszély.¹²² Menzel a kísérletről 1840-ben frott tanulmányába világosan leszögezte, hogy a magzatelhajtásnak van kísérlete.¹²³ Wildner a kísérlet fogalmát vizsgálva megállapította, hogy ha az „*unternimmt*” kifejezés a 128. §-ban is az első lépést jelentené, mint más tényállások esetében, akkor nemcsak ennek a szakasznak, hanem a következőnek a kísérletre vonatkozó része sem értelmezhető.¹²⁴ Langer szerint a magzatelhajtás kísérleténél mindig felmerül az a kérdés, hogy az adott szer általában okozhat-e vetélést, vagy csak a terhesség valamilyen időszakában egy adott nőnél. A szerző szerint ezt nem lehet biztosan megválaszolni, számos példát említett, amikor valamilyen ok miatt kísérleti stádiumban maradt a bűncselekmény.¹²⁵

Az 1795. évi tervezetben még nem volt külön büntetési tétel a magzatelhajtás kísérletére, mivel az Alapelvekben szerepelt egy általános rendelkezés a büntetés kiszabásáról akkor, ha nem lesz a cselekmény befejezett.¹²⁶ Azonban az 1830. évi tervezet nem tartalmazott külön általános részt, így a 4. §-ban már külön megemlézték a magzatelhajtás kísérletének büntetési tételét is.

Az 1843. évi javaslat 141. §-ában a kívülálló által végrehajtott elhajtást káros eredmény hiányában is büntetéssel fenyegette a jogalkotó. Így egy kísérletet szabályoztak, mivel a javaslat nem általánosan büntette, hanem csak a különös részben meghatározott esetekben. Ennél fogva az anya által elkövetett magzatelhajtásnak nincsen büntetendő

¹²⁰ A kérdőpontok között (3. §): „oder beybringen haben wollen” és az enyhítő körülményeken belül (6. §) az alkalmatlan kísérlet: „die gebrauchte Arznei zur Abtreibung untauglich”. Theresiana 242.

¹²¹ ZEILLER, FRANZ EDLER VON: Zweck und Prinzipien der Criminal-Gesetzgebung. Grundzüge zur Geschichte des oesterreichischen Criminal-Rechts. Darstellung der durch das neue Criminal-Gesetzbuch bewirkten Veränderungen, sammt ihren Gründen. *Jährlicher Beytrag zur Gesetzkunde und Rechtswissenschaft in den Oesterreichischen Erbstaaten* I (1806) 71–186, (a továbbiakban: ZEILLER 1806a) 156; MAUCHER 1844, 420; MAUCHER 1849, 324; HOEGEL 1905, 188; DOUBEK 57.

¹²² JENULL 1837, 134–135.

¹²³ MENZEL, J. A.: Bey welchen Verbrechen ist nach unserem Strafgesetzbuche ein criminelles Verbrechen überhaupt nicht denkbar, und welches Resultat ergibt sich hieraus bezüglich jedes einzelnen Verbrechens? *Der Jurist* 1840, IV, 1, 114–140, 121. A szerző ismeretlen, jogi doktor volt. MAUCHER 1849, 326.

¹²⁴ WILDNER, IGNAZ: Ueber den Begriff des Versuches eines Verbrechens. *Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische Gesetzkunde* 1838, II, 47–56, 54; MAUCHER 1849, 326.

¹²⁵ LANGER, L.: Ueber was kann und soll die Medicin dem Richter bey dem Versuche eines Verbrechens Aufschluß geben? *Der Jurist* 1839, I, 368–380, 372–380. A szerző ismeretlen, orvosprofesszor volt. MAUCHER 1849, 326.

¹²⁶ HAJDU 1971, 182–183, 393.

kísérlete.¹²⁷ Ezt tekintette az ismeretlen osztrák elemző a legnagyobb különbségnek az 1803. évi kódex és a magyar javaslat között, valamint azt, hogy a más által elkövetett bűncselekménynél a kísérletet enyhébb büntetéssel fenyegeti a Deák-féle javaslat.¹²⁸

Okozati összefüggés

Az okozati összefüggésről természetesen csak a cikkekben és kézikönyvekben találunk utalásokat, hiszen ezek az elméletek vagy egyáltalán nem nyertek szabályozást, vagy inkább az eljárás szabályai között, mint a bizonyítás alapelvei szerepelhettek. Pratobevera nem az okozati összefüggést vizsgálta, hanem inkább bizonyítási problémaként jegyezte meg, hogy nem állapítható meg kétségtelenül, hogy az adott szer, vagy természetes jelenség okozta-e a vetélést.¹²⁹ Sebastian Jenull az alkalmazott eszközök vonatkozásában fejtette ki a véleményét az okozati összefüggésről. Szerinte akkor állapítható meg, hogy a vetélés szükségképpen a szer hatása, ha szokásosan ilyen eredményez és nem mutatható ki semmilyen ok, hogy véletlenül ment el a magzat.¹³⁰ Szokolay a csecsemő halálának szükségképpen bekövetkezését tekintette befejezett magzatelhajtásnak, de az okozati összefüggést nehezen bizonyíthatónak minősítette.¹³¹ Vuchetich szerint a magzat pusztulásánál csak arra kell figyelemmel lenni, hogy az elhajtás következtében történjen, de a bizonyítása az okozati összefüggésnek igen problémás.¹³² Pauler Tivadar szerint „az okbeli kapcsolat” bizonyítása igen nehéz, „ha az eszközök alkalmazása és azok után bekövetkezett idétlen szülés kétségtelen, annak más okai ki nem mutathatók, a tényálladék megállapítottnak tekintetik”.¹³³

Elkövető (tettes, részes)

Tettes

A legkézenfekvőbb lehetőség az anya általi elkövetés, így a legkorábban ismert magyar szabályozás (Kálmán I. 58.) megoldását követve Gál László javaslatában csak az anya lehet ennek a bűncselekménynek a tettese.

A *Theresiana* 1. § első fordulata az anya általi elkövetést szabályozta, vélhetően ez lehetett az adott időszakban a legtipikusabb eset, erre utalnak a gyanújelek és a kérdőpontok részletező leírásai is a gyanús nő elleni vizsgálathoz.¹³⁴ A *Josephina* 112. §-ában

¹²⁷ MITTERMAIER 234; FAYER 1896/1, 163.

¹²⁸ Criminalrichter 359.

¹²⁹ PRATOBEVERA, CARL JOSEPH: Zweifelhafter Fall eines Kindermordes, mit Bemerkungen über den objectiven und subjectiven Thatbestand dieses Verbrechens. *Materialien für Gesetzkunde und Rechtspflege in oesterreichischen Erbstaaten* 7 (1823) 414–435, 426–427; MAUCHER 1849, 325.

¹³⁰ „So wird man doch bey erfolgten Abtreibung dieselbe als die nothwendige Wirkung dieses Mittels betrachten müssen, sobald eine solche Wirkung daraus sich gewöhnlich ergibt, und sich keine bestimmte Ursache zeigen, daß die Absonderung der Leibesfrucht zufällig geschehen ist.” JENULL 1837, 131.

¹³¹ SZOKOLAY 265.

¹³² VUCHETICH 261.

¹³³ PAULER 1870, 169.

¹³⁴ A gyanújelek között a tettes megnevezése (2. §): „Mutter”, a kérdőpontokban (3. §): „Weibsperson”. *Theresiana* 241–242.

csak a terhes nő lehet a tettes, de a részesek nem szerencsés szabályozása alapján elképzelhető az akarata elleni magzatelhajtás is. A 112. §-t vette át bizonyos változtatásokkal az 1803. évi törvénykönyv 128. §-a. Az 1795. évi tervezet 1. § a) pontjában, az 1830. évi tervezet 1. §-ában és az 1843. évi javaslat 139. §-ában csak a terhes nő lehet az elkövető.

A *Josephina* (113. §)¹³⁵ és az 1843. évi javaslat (139. §) súlyosabban büntette a nőt, ha házasságban követte el a cselekményt.

Mária Terézia kódexe szerint az anyán kívül bárki más is elkövetheti az elhajtást, de a tényállásból nem derül ki, hogy csak a nő beleegyezésével, vagy anélkül is megtörténhet. Arra csak a kérdőpontokban találunk utalást, hogy mindkét formában létrejön a bűncselekmény. Az indíciumokból pontosan látszik, hogy a 18. századi jogtudomány még nem tudott kellő módon elvonatkoztatni az egyes lehetséges esetektől, így a tényállásban szereplő „eine andere Person” további magyarázatot nyert: „ein Mann, oder Vatter zum Kind, oder Jemand anderer”.¹³⁶

A *Josephina* 114. §-a vonatkozik az anya tudtával végrehajtott elhajtásra, az 1803. évi kódexből viszont látszólag hiányzik ez a megoldás. Jenull szerint viszont a 128. § megfogalmazása azért említi csak a terhes nőt, mert a cselekménynek mindenképpen az ő akaratából kell történnie.¹³⁷

Az anya tudtával és beleegyezésével követhető el az 1830. évi tervezet 2. § második fordulata alapján, Pauler, Vuchetich, Szokolay és Boehm szerint.¹³⁸

A *Theresiana* csak a magzatelhajtást szabályozó cikkelyének 3. §-ában tett említést az anya akarata elleni elkövetésről.¹³⁹ A *Josephina* szerint (114. §) „részes társ” lehet bárki, akár a nő akarata nélkül is, ez csak úgy értelmezhető, ha tettesnek tekintjük az ilyen elkövetőt.¹⁴⁰ Ferenc büntető törvénykönyve a 131. §-ban határozta meg az anya tudta és akarata nélküli elkövetést, ennek a magatartásnak bárki lehet a tettese az anyán kívül.¹⁴¹ Ezt a megoldást Zeiller kifejezetten helyeselte, szerinte jobb, mint a korábbi szabályozás, amelyik tettes nélkül részeset említett.¹⁴² Passy szerint a magzatelhajtást az anyán kívül bárki más is elkövetheti, ellentétben a gyermeköléssel.¹⁴³ Schindler egy jogeseten keresztül mutatta meg, hogy miért kellett önállóan szabályozni.¹⁴⁴

Az anya tudta nélkül vagy akarata ellenére bárki más elkövetheti az 1795. évi tervezet 1. § b) és c) pontjában, az 1830. évi tervezet 2. §-ában és az 1843. évi javaslat 141-

¹³⁵ JEROUSCHEK 175.

¹³⁶ A felteendő kérdések között (3. §): „Die Personen, welche zur Fruchtabtreibung mit- oder wider Willen der schwangeren Weibsperson”. A gyanújelek felsorolásában (2. §) a latin cím „alias personas” megfogalmazását pontosítja a német meghatározás. *Theresiana* 241–242.

¹³⁷ JENULL 1837, 132; DOUBEK 46.

¹³⁸ SZOKOLAY 264; VUCHETICH 261; PAULER 1870, 168; BOEHM 81.

¹³⁹ „Mit- oder wider Willen der schwangeren Weibsperson.” *Theresiana* 242.

¹⁴⁰ HOEGEL 1905, 188.

¹⁴¹ DOUBEK 50.

¹⁴² ZEILLER 1806a, 156; MAUCHER 1844, 422.

¹⁴³ PASSY 293; MAUCHER 1849, 325.

¹⁴⁴ SCHINDLER, EUGEN: Auch ein Schärfflein zur Erklärung der §§. 88 und 89 des I. Theiles des österreichischen Strafgesetzbuches vom Jahre 1803. *Der Jurist* 1839, II, 2, 336–341, (a továbbiakban: SCHINDLER) 340. A szerző (???-???) jogi doktor és császári-királyi bányatanácsos volt, több cikke jelent meg büntetőjogi és bányajogi témában: WURZBACH XXX, *Schindler-Schmutzer* 1875, 25–26. MAUCHER 1849, 329.

143. §-ában foglaltak szerint, valamint Pauler, Vuchetich, Szokolay és Boehm álláspontjának megfelelően.¹⁴⁵

A *Theresiana* említést tett az apáról, mit elkövetőről, de nem értékelte külön ezt a körülményt. Mivel a Josephina törvényszerkesztési hibája miatt a „részes társ” a nő akarata elleni cselekménynél önálló tettesként is értelmezhető, a tettesek közül súlyosabban rendelte büntetni az apát. Szlemenics Pál az élő magzat megölésénél a magzat vérrokona által elkövetett cselekményt minősített esetnek, rokongyilkosságnak tekintette.¹⁴⁶

Részes

Az 1768-as osztrák törvénykönyv szerint bárki kifejthet részesi magatartást a magzatelhajtással összefüggésben.¹⁴⁷ A *Josephina* 114. §-a, az 1795. évi tervezet 1. § d) pontja, az 1830. évi tervezet 3. §-a, az 1843. évi javaslat 140. §-a, valamint az 1839-es javaslat 4. §-a alapján bárki lehet a magzatelhajtás részese.

Az 1803. évi kódex 130. §-a alapján úgy tűnhetne, hogy csak az apa lehet részes, azonban a külön kiemelés csak a súlyosabb büntetés kiszabásának lehetősége miatt történt, bárki lehet részese a bűncselekménynek. Schindler szerint az anya tudtával és akaratával más által elkövetett magzatelhajtást úgy kell tekinteni, mint a 128. §-ban foglalt cselekményhez egy részesi magatartást.¹⁴⁸ Schnabel szerint a gyermeköléstől az különbözteti meg a magzatelhajtást, hogy utóbbinál lehetséges a részesség.¹⁴⁹

A II. József által kiadott kódex súlyosabban büntette a részesek közül az apát. Az 1803. évi kódex 130. §-a alapján az apát ugyanolyan büntetési tétel mellett súlyosabb végrehajtási fokozatra kell ítélni, ha köze van a bűncselekményhez.¹⁵⁰ Ez a megfogalmazás olyan általánosnak tűnik, hogy akár tettes is lehetne. Ennek azonban ellentmond Egger magyarázata, amely szerint ez csak az 5. §-ban szabályozott részességet jelenti.¹⁵¹ Kleinschrod szerint nem világos, hogy miért ítélte meg a jogalkotó súlyosabban az apa részességét, hiszen az anyával azonos kötelezettségek terhelik.¹⁵² Zeiller arra hivatkozva helyeselte a 130. § büntetési tételét, hogy ebben az esetben a 39. § d) pontjában szabályozott enyhítő körülmény csak az anyára vonatkozik.¹⁵³ Jenull szerint az apa csak mint a leggyakoribb részes került itt megemlítésre, a súlyosabb büntetés kiszabásának lehetőségét pedig az indokolja, hogy ezzel a cselekménnyel kettős köteleességet szegett meg.¹⁵⁴ Schindler is elfogadta Jenull álláspontját, mely szerint csak a súlyosabb büntetés miatt emelte ki az apát a jogalkotó.¹⁵⁵ A 1843. évi javaslat elemzője szerint az 1803. évi kó-

¹⁴⁵ SZOKOLAY 264; VUCHETICH 261; PAULER 1870, 168; BOEHM 81.

¹⁴⁶ SZLEMENICS 149.

¹⁴⁷ Az indiciumok között (2. §): „Jemand”, a gyanúsított nőhöz intézendő kérdések között (3. §): „verkaufende Person”. *Theresiana* 241–242.

¹⁴⁸ SCHINDLER 339; MAUCHER 1849, 326–327.

¹⁴⁹ SCHNABEL 108–109; MAUCHER 1849, 324.

¹⁵⁰ DOUBEK 47.

¹⁵¹ EGGER 153.

¹⁵² KLEINSCHROD 1805, 27–28.

¹⁵³ ZEILLER 1806b, 221.

¹⁵⁴ JENULL 1837, 133–134.

¹⁵⁵ SCHINDLER 341; MAUCHER 1849, 327.

dexben az apa részesként történő külön szerepeltetése csak példa, mivel ez a leggyakoribb eset.¹⁵⁶

Szubjektív tényállási elemek

Szándékosság

A Theresiana már az artikus címében is kifejezésre jutatta, hogy elvileg csak a szándékos elkövetést rendeli büntetni, ezt támasztja alá a tényálláson kívül a gyanújelek és a kérdések szövegezése is.¹⁵⁷ Az enyhítő körülmények viszont két helyen is tartalmaznak gondatlan elkövetési lehetőséget.

II. József kódexe magyarul a „szánt” szándékos magatartást tekintette a magzatelhajtásnál relevánsnak. Az 1803-as törvénykönyv mind az anya, mind az idegen cselekményénél megkívánta a szándékot. Jenull szerint a szándéknak a magzat elhajtására kell irányulnia, a mai terminológia szerint nem lehet eshetőleges szándék. Ezt támasztja alá a felhozott példa, mely szerint a terhes nő öngyilkossági kísérlete nem büntethető.¹⁵⁸ Az apa közrehatásánál nem szerepel a szándékosság, de ez a sajátos megfogalmazásból is eredhet, hiszen gondatlanul nem lehet részesi magatartást kifejteni. Nem terjed ki a szándéka az elhajtást végzőnek az anya életének közvetlen veszélyeztetésére és az egészségkárosodásra, mivel sem a törvény, sem Jenull nem tett említést róla.

Az 1795. évi tervezetben a 2. § az Alapelvekben foglalt szándékossági fokozatok alapján állapította meg a büntetési tételeket.¹⁵⁹ Az 1830. évi tervezetben és az 1843. évi javaslatban található tényállások egyértelműen a bűncselekmény szándékos, sőt egyenes szándékkal történő elkövetését büntették. Gál László javaslata is a szánt szándékos magatartást fogadta el, Boehm és Vuchetich is csak a szándékos elkövetést említette.¹⁶⁰ Pauler Tivadar a korabeli álláspontok összefoglalásánál megemlíttette, hogy a többség a szándékos elkövetést követelte meg a magzatelhajtás megállapításához, köztük Szokolay is.¹⁶¹

Szlemenics Pál viszont nem tekintette kizárólagosnak a szándékos elkövetést.¹⁶²

Az 1843. évi javaslat 138. § i) pontjának értelmében a nő megmentése céljából a magzat méhben szakember által történő megölése esetében mentességet biztosítottak. Schnabel álláspontja szerint a nő érdekében orvos által szándékosan az anya megmentése érdekében a méhben végzett beavatkozást nem lehet büntetni, de elutasította Zeiller véleményét, aki a jogs védelem alá vonta ezt.¹⁶³

¹⁵⁶ Criminalrichter 359.

¹⁵⁷ Gyanújelek (2. §) az anya szándékára vonatkozóan: „in solcher Absicht”, a kívülről álló tettes vonatkozásában: „vorsetzlich, um die Frucht abzutreiben”. Kérdőpont (3. §) az anyától különböző tettes és a részes vonatkozásában: „aus was Absicht und Beweggrund”. Theresiana 241–242.

¹⁵⁸ JENULL 1837, 132; DOUBEK 47.

¹⁵⁹ HAJDU 1971, 180, 392–393.

¹⁶⁰ BOEHM 64, 75; VUCHETICH 260–261.

¹⁶¹ SZOKOLAY 266; PAULER 1870, 169.

¹⁶² SZLEMENICS 148.

¹⁶³ SCHNABEL 118–124; MAUCHER 1849, 324.

Gondatlanság

Mária Terézia törvénykönyve a szándékos magzatelhajtást fővesztéssel rendelte büntetni, de a tényállás elnevezésével ellentétben a gondatlan elkövetést is szankcionálta, de csak bírói büntetéssel.¹⁶⁴ Az anya és vélhetően a kívülálló tettes enyhébb büntetést kapott, ha nem abból a szándékból történt a cselekmény, hogy a magzatot elhajtsák. Az az elkövető is ilyen megítélés alá esett, aki valamilyen külső behatással (ütés, veszekedés, lövés) magzatelhajtást okozott, de nem tudott a terhességről, vagy ha tudott róla, nem volt tudatában annak, hogy a magtartása ilyen következménnyel járhat.¹⁶⁵

Szlemenics megfogalmazása szerint a magzatelhajtás „szándékosan vagy vétkesen” követhető el, de a későbbiekben nem bontotta ki ezt részletesen.¹⁶⁶

Ezzel szemben Szokolay kifejezetten kizárta a gondatlan elkövetést, mert a „bírói befolyás veszélyesen kiterjesztetnék”, vagyis a bírói mérlegelésnek és így esetleg a tévedésnek lehetőséget adna.¹⁶⁷ Pauler a többségi álláspont mellett foglalt állást, de megemlítette, hogy néhányan, köztük Mittermaier a gondatlan elkövetés büntetését is támogatják. Pauler szerint az anya nehezen követhető el, hiszen a magzat saját teste kiegészítő része, ha pedig más követné el gondatlanul, akkor súlyos testi sértés állapítandó meg.¹⁶⁸

Az 1795. évi tervezet 1. §-ban foglalt elkövetési magatartások egyértelműen csak egyenes szándékkal követhetők el, ennek ellenére a 2. §-ban mégis szabályozást nyert a gondatlan elkövetés büntetése: „éppen úgy, mint a többi büntettnél, ennél is szabályosan meg kell különböztetni a gondatlanság és a szándékosság egyes fokozatait”. Ebben az esetben egyértelműen törvényszerkesztési hibáról beszélhetünk, a 2. § megfogalmazásánál nem vették figyelembe a már meghatározott elkövetési magatartásokat.

Motívum és célzat

A *Thesiana* súlyosabban rendelte büntetni azt, aki valamilyen anyagi ellenszolgáltatásért, tehát haszonszerzési célzattal követte el a cselekményt. A jogalkotó szerint az anyán kívül mindenkitől meg kell kérdezni, hogy milyen ajándékért vagy fizetségért tette, mivel ez minősített halálbüntetést vont maga után.¹⁶⁹

A magzatelhajtás magyar szabályozási kísérleteinél és a büntetőjogi szakirodalomban nem figyelhető meg, hogy a bűncselekmény megvalósulásához vagy minősítéséhez bármilyen motívumot vagy célzatot határoztak meg. Az 1795. évi tervezet 1§. c) pontjában szereplő „ezzel a célzattal” kitétel csak az egyenes szándék körülírását jelenti.

¹⁶⁴ HOEGEL 1905, 134; HELLBLING 94.

¹⁶⁵ „Erstlich: Wenn das unternommene nicht aus Fürsatz, und zu dem Ende, die schon empfundene Schwängerung, oder Frucht abzutreiben, beschehen.” „Fünftens: Wenn derjenige, so ein schwangers Weib geschlagen, und andurch, oder durch Geschrey, Schrecken, Schiessen, oder in anderweg die Abtreibung verursacht, nicht gewußt, daß sie schwanger seye, oder da er es gewußt gleichwohlen aber nicht in der Meinung gewesen, die Geburt andurch abzutreiben.” *Thesiana* 242–243.

¹⁶⁶ SZLEMENICS 148.

¹⁶⁷ SZOKOLAY 266.

¹⁶⁸ PAULER 1870, 169.

¹⁶⁹ Kérdőpontok (3. §): „was für eine Geschankniß, oder Belohnung derowegen beschehen seye?” Súlyosító körülmények (5. §): „wenn wer um Geld, und Gewinnst”. *Thesiana* 242.

Elhatárolás

A magzatelhajtás bűncselekménye tulajdonképpen a középkorban és az újkorban a tágan értelmezett gyilkosság körében található, amelynek oka az emberi lélekkel bíró és a még nem élő magzat közötti kánonjogi megkülönböztetés.¹⁷⁰ A *Theresiana* megfogalmazása szerint a magzatelhajtás eredményében az emberölésre hasonlít, ezt az elképzelést támasztja alá az enyhítő körülmények között a még nem élő magzat megjelenése.¹⁷¹ Boehm Károly 1833-ban megjelent tanulmányában a fogantatástól kezdődő élet mellett foglalt állást, és egyértelműen „álnok és titkos gyilkosság”-nak minősítette a magzatelhajtást.¹⁷² Szlemenics Pál és Vuchetich Mátyás is egyértelműen az élő magzat sérelmére elkövetett elhajtást emberölésnek tekintette, sőt Szlemenics a vérrokon által elkövetettet a rokongyilkosság alá sorolta.¹⁷³

Ezen túllépve az 1843. évi javaslat sajátos megoldást alkalmazva a magzat anyaméhben történő megölésénél mentességet adott a szakembernek, ha az az anya életének védelmében történik [138. § i) pont]. Majd külön tényállásban szabályozta az elhajtást, nem térve ki erre a lehetőségre, de az anya halálának bekövetkezténél (143. §) visszautalt a szándékos emberölésre. A javaslat megfogalmazói ezek alapján a lehetséges két elkövetési magatartás közül csak az elhajtást emelték ki az emberölés köréből. Hasonló felfogás mutatható ki Paulér Tivadarnál, aki szintén a gyilkosságnál zárta ki a beszámítást, majd visszautalt a magzatelhajtásnál erre, ha a születendő gyermeket az anya életének védelmében pusztítják el, viszont határozottan kijelentette, hogy a magzat még nem ember, így nem követhető el ellene emberölés.¹⁷⁴ Szokolay István a gyilkosságnál is és a magzatelhajtásnál is jogosnak tekintette az anya életének védelmében a magzat megölését, az élő méhgyümölcs elpusztítását gyilkosságnak minősítette, majd kizárta ezt a lehetőséget a magzatelhajtásnál.¹⁷⁵

A II. József által kiadott kódex, az 1803. évi büntető törvénykönyv, az 1795. évi tervezet¹⁷⁶ és ennek nyomán az 1830-ban kinyomtatott tervezet, valamint Gál László javaslata már nem tekintette emberölésnek a magzatelhajtás egyik elkövetési magatartását sem, nem foglalkoztak már az élő és élettelen magzat közötti különbségtétellel.

Sebastian Jenull egy 1826-ban megjelent cikkében kifejtette, hogy a magzat megölése esetén a lélegzetvétel dönti el, hogy magzatelhajtásról vagy gyilkosságról van-e szó.¹⁷⁷ Schnabel szerint a születés ténye különbözteti meg egymástól a magzatelhajtást és a gyilkosságot, előtte magzatelhajtás, utána már gyilkosság állapítható meg.¹⁷⁸ Passy pedig négy olyan jellemzőt említett, ami alapján a gyermeköléstől a magzatelhajtás elhatárolható: magzatelhajtásnál a méhben levő magzat az elkövetési tárgy, az anyán kívül más is lehet elkövető, csak aktív cselekvéssel idézhető elő, valamint nemcsak a magzat el-

¹⁷⁰ PAULER 1870, 168; ANGYAL 337; FINKEY FERENC: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest, 1909, 544.

¹⁷¹ DOUBEK 16.

¹⁷² BOEHM 63, 77–79.

¹⁷³ SZLEMENICS 137, 140, 149; VUCHETICH 261.

¹⁷⁴ PAULER 1870, 133, 135.

¹⁷⁵ SZOKOLAY 247–248, 265–266.

¹⁷⁶ HAJDU 1971, 327.

¹⁷⁷ JENULL 1826, 319–20; MAUCHER 1849, 324–325.

¹⁷⁸ SCHNABEL 109; MAUCHER 1849, 324.

pusztítása lehet elkövetési magatartás, hanem az önálló életre képtelen magzat külvilágba juttatása is.¹⁷⁹

A gyilkosságtól történő megkülönböztetés a 19. század első évtizedében még az örökös tartományokban sem volt egyértelmű, hiszen az 1808-ban a bábák számára kiadott rendelkezés 10. §-ában tényleges gyilkosságnak nevezték a magzatelhajtás bűnsegédi magatartását.¹⁸⁰

Az osztrák büntetőjogból a *Theresiana* után eltűnt a magtalanság előidézése, már nem szerepelt a *Josephinában*.¹⁸¹ Sajátos módon az 1795. évi tervezet XXII. 1. § e) pont és 1830. évi tervezet XV. 3. §, valamint Szlemenics még a magzatelhajtás fogalma alatt tárgyalta ezt a cselekményt, amelynek elkövetője bárki lehet, passzív alanya szintén bárki, de nem terhes asszony, azonban ez nem egyértelmű az 1830. évi tervezet 4. § utolsó fordulata alapján.

Összegzés

A törvénykönyveknél és tervezeteknél a kodifikációs hatások tekintetében három kategóriát különíthetünk el, az elsőbe az 1839-es erdélyi tervezet sorolható, a másodikba az osztrák kódexek és az 1795. évi és az 1830-as tervezet tartozik, az utolsó pedig az 1843. évi javaslatot foglalja magába.

A Gál-féle tervezet 1. §-ának tömör megfogalmazása közelebb áll a *Josephina* és az 1803. évi törvénykönyv szövegéhez, mint a magyar tervezetekhez. Akár az 1803. évi osztrák kódex 128. §-ának fordításaként is értelmezhető. Minden más megoldása, mint a súlyosító és az enyhítő körülmények felsorolása, teljesen eltér mind az osztrák rendelkezésektől, mind a magyar kísérletektől.

Az osztrák szabályozásban egy fokozatos tisztulást figyelhetünk meg, a *Theresiana* kazuisztikus, kora újkori felfogást tükröző szabályozása (gondatlan elkövetés, magtalanság előidézése, aprólékos körülírása az elkövetési magatartásnak, élő és élettelen magzat közötti megkülönböztetés) után 1787-ben egy modern törvényi tényállás készült el. A *Josephina* absztrakt megfogalmazása tulajdonképpen a kísérletet rendelte büntetni, az elhajtás veszélyét tekintette eredménynek. A részességet nem szerencsésen oldották meg, hiszen a nő akarata elleni elkövetésnél tettesi magatartás nélkül állapítottak meg részességet. Az 1803. évi kódex visszatért a befejezett magzatelhajtás büntetéséhez, és önálló tettességnek minősítette a terhes nő akarata elleni elkövetést, sőt ezzel kapcsolatban minősített eseteket is szabályozott. Ehhez a fejlődési sorhoz kapcsolható az 1795. évi tervezet és az 1830-as átdolgozása. Ezek a szabályozási kísérletek nem egy bizonyos osztrák jogszabályból emeltek át rendelkezéseket, hanem ötvözték ezeket, sőt bizonyos rendelkezéseknek akár más forrásuk is lehetett. Mindkét tervezet archaikus vonása a magtalanság előidézésének szabályozása, amely a néhány szempontból előképnek tekinthető *Josephinában* már nem szerepelt. Véltetően II. József törvénykönyvéből származik az elhajtás veszélyének eredményként történő megfogalmazása, de az elkövetési magatartás túlzott részletezése inkább a *Theresianát* idézi. Az 1795. évi tervezet törvényszerkesztési hibáját a gondatlansággal kapcsolatban és az elkövetési magatartás túl

¹⁷⁹ PASSY 293; MAUCHER 1849, 325.

¹⁸⁰ MAUCHER 1844, 421.

¹⁸¹ EGGER 152; HOEGEL 1905, 188; JEROSCSEK 174.

részletező körülírását az 1830. évi operatum már kiküszöbölte. Az eredmény megítélésében is tapasztalható fejlődés, feltehetően az 1803. évi kódex 132. §-ából származik az 1830-as tervezet 4. §-ában található minősített eset, amely a terhes nő életének veszélybe kerülésére súlyosabb büntetést írt elő.

Nem kötődik viszont a fent említett csoporthoz az 1843. évi javaslat, számos megoldásában eltér a korábbi operatumoktól. Ennek oka, hogy Szalay László indítványára a kodifikációs bizottság tudatosan figyelmen kívül hagyta az elmaradottnak tekintett korábbi tervezetet. Azonban ezzel együtt sem tekinthető a Deák-féle javaslat a magzatelhajtás szabályozási kísérletei között a legjobban sikerültnek, annak ellenére, hogy a magtalanság előidézését véglegesen száműzték. Az elkövetési magatartást kifejezetten korszerűtlenül, túlzottan aprólékosan szabályozták. A korábbi tervezetekkel ellentétben az emberöléstől még nem sikerült kellőképpen elhatárolni a bűncselekményt, ezt a minősített esetről az eredmény nem szerencsés visszautalása és az emberölésben meghatározott mentességi ok is alátámasztja. Egy olyan cselekményt minősítettek szándékos emberölésnek, amelynél az eredményre az elkövetőnek legfeljebb a gondatlansága terjedhetett ki. A kísérlet sajátos büntetése és a házasság súlyosabb megítélése akár kriminálpolitikai okokkal is magyarázható, de az előbbi inkább szerkesztési hibának tűnik. A házasság súlyosabb büntetése felvethetné a *Josephinával* való kapcsolatot, azonban más erre utaló jel hiányában ezt elvethetjük.

A büntetőjogi irodalom vonatkozásában már máshol húzódnak a határok, sokkal élesebbek a különbségek a magyar és az osztrák jogtudomány között. Az eltérés oka a szakirodalom funkciójában keresendő. Az Ausztriában megjelent művek egy létező és alkalmazott kódex magyarázatát szolgálnak, míg a magyar kézikönyvek magát a törvényt próbálták pótolni és egyben kommentárral ellátni. Ez alapvetően meghatározta a magzatelhajtás korabeli megítélését is. Miközben Ausztriában a felfogás érezhetően nem változott, addig a magyar szakirodalomban folyamatos változásnak lehetünk tanúi. Osztrák területen 1804-től ugyanaz a szabályozás volt érvényben, ráadásul a bűncselekmény a korábbi jogforrások alapján a *Josephinától* kezdve véglegesen elvált a kora újkori gyilkosság fogalmától, így az esetleges megváltoztatásról sem zajlott vita. A magyar szakirodalomban szinte minden tekintetben fokozatos fejlődést figyelhetünk meg a magzatelhajtás megítélésében. Az összes vizsgált elemet tekintve Szlemenics Pál képviselte a leginkább kánonjogi hatást tükröző felfogást, a legkidolgozottabbat pedig Szokolay István és Pauler Tivadar. Szlemenics még majdnem egyértelműen gyilkosságnak tekintette a magzatelhajtást, amit akár gondatlanul (vétkesen) is el lehet követni, valamint megkülönböztetett lélekkel bíró és még nem élő magzatot. Paulernél már csak a konkrét törvényi szabályozás hiányával magyarázhatjuk az elhatárolási bizonytalanságot, szerinte csak szándékosan lehet a bűncselekményt elkövetni, és elutasította a méhmagzat életben léteire vonatkozó elképzeléseket.

Egyetlen olyan kapcsolódási pontot lehet talán kimutatni, ami a szövegezésben is megfigyelhető, nem csak az összehasonlításként felsorolt külföldi joganyag és szakirodalom vonatkozásában. Vuchetich feltehetően ismerte Jenull kommentárját, esetleg onnan vette át azt a mondatot, amivel a magzat életben léteire vonatkozó vita ismertetésétől eltekintett.¹⁸²

¹⁸² „Mag daher auch der Streit der Aerzte und Philosophen, von welchem Augenblicke an die Frucht für belebt zu halten sey und Menschenrechte besitzen könne, ganz unentscheiden bleiben,” JENULL 1837, 130.

Mindezek alapján a magzatelhajtás emberölésből történő kiválása a XVIII. század közepétől a XIX. század közepéig terjedő időszakra tehető, amelyet a terminológiai zavarok és az elhatárolási nehézségek pontosan jeleznek. A folyamat az örökös tartományokban tulajdonképpen II. József uralkodásának végére lezárult, de azért még előfordult 20 évvel később is ellentmondásos hivatalos rendelkezés. Magyarországon a differenciálódás időben elhúzódott, a kodifikációs munkálatokban, eltekintve az 1843. évi javaslat szerencsétlen visszautalásától, korábban végbement, a szakirodalomban majd csak a kiegyezés után történt meg. Ebből kiindulva nem tekinthető helyállónak az a megállapítás, mely szerint a magzatelhajtásnak gyilkosságként történő minősítése a reformkorra vált általánossá.¹⁸³ A folyamat pontosan ellentétes irányú, *a középkori és kora újkori gyilkosság fogalmköréből fokozatosan váltak ki azok a személy elleni bűncselekmények, amelyek nem előre megfontolt szándékkal elkövetett emberölést valósítanak meg, például ilyennek tekinthető az 1712. évi javaslatban a halált okozó testi sértés elkülönítése*,¹⁸⁴ amely a bírói gyakorlatban még másfél évszázaddal később is gondot okozott.

SZILVIA BATÓ

ABTREIBUNG DER LEIBESFRUCHT IN DER UNGARISCHEN UND ÖSTERREICHISCHEN RECHTSWISSENSCHAFT SEIT DER THERESIANA BIS ZUM JAHR 1848

(Zusammenfassung)

Die Forschungen der ungarischen Strafrechtsgeschichte können sich mit der westeuropäischen Forschung aus mehreren Gründen nicht messen. Ein wichtiger Grund dafür ist, dass vor dem Inkrafttreten des Csemegi-Kodex kein Strafgesetzbuch vorhanden war. Bis zum Jahr 1880 herrschte, von vereinzelt Regeln abgesehen, das Gewohnheitsrecht. Infolgedessen hat sich die reiche Kommentarliteratur, die im deutschen Sprachraum in Zusammenhang mit der Carolina und Partikularstrafgesetze beobachtbar ist, in Ungarn nicht herausbildet. Deshalb kann man das ungarische Strafrecht vor dem Jahr 1848 außer einigen zur Verfügung stehenden Handbüchern nur durch die Gerichtsbarkeit und die dieselbe beeinflussende Faktoren (z. B. ausländische Rechtswissenschaft und Kodifikationsarbeiten, die sog. Wissenstransfer) erschließen und analysieren.

Die Forschung der Wissenstransfer zwischen der ungarischen und deutschen Rechtswissenschaft begann vor einigem Jahre, aber das ist ganz klar, dass die Verbindung mit der deutschen Rechtswissenschaft in den 40ern des 19. Jahrhunderts

„Etsi inter Philosophos, et Medicos nondum conveniat, a quo temporis momento foetus in utero humano animari incipiat,” VUCHETICH 260.

¹⁸³ MEZEY 246.

¹⁸⁴ BÓNIS 30–31; BALOGH 476.

sehr eng war. Wegen der speziellen staatrechtlichen Lage von Ungarn kann man annehmen, dass die grösste Wirkung das österreichische Recht ausübte, da die österreichischen Rechtsquellen in Kraft zu setzen versucht wurden. Man kann einen gegenseitigen Wissenstransfer zwischen ungarischer und österreichischer Rechtswissenschaft vorstellen, weil die österreichischen Kodifikationsarbeiten in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts erfolgreich waren, kann man nur über einen Einfluss aus Österreich reden. Wenn man diese Wirkungen nachweisen will, muß man einen Tatbestand im ungarischen und österreichischen Strafrecht untersuchen. Wir können die österreichischen (Strafgesetzbücher von 1768, 1787 und 1803, Jenull's und Eggers Kommentar, Abhandlungen in den juristischen Zeitschriften) und ungarischen (Gesetzesentwürfe von 1795, 1830 und 1843, Handbücher von Vuchetich, Szlemenics, Szokolay und Pauler) Meinungen über die Abtreibung der Leibesfrucht seit der Theresiana bis zur Revolution von 1848 nach der heutigen Tatbestandauffassung (Nagy-Tokaji) vergleichen.

Unter den Strafgesetzbüchern und Entwürfen läßt sich 3 Kategorie unterscheiden, die erste ist der siebenbürgische Vorschlag vom Jahr 1839. Dieser Vorschlag steht näher den österreichischen Gesetzen, als den ungarischen Kodifikationsarbeiten, § 1 ist wahrscheinlich die Übersetzung des § 128 des StGB von 1803, aber die anderen Regeln (z. B. Milderungsgründe) sind ganz fremd.

In der österreichischen Regelung kann man eine stufenweise Entwicklung beobachten, an diese Modernisierung sind die Entwürfe von 1795 und 1830 zu binden. Diese Vorschläge definierten nur den Versuch der Abtreibung der Leibesfrucht, wie die Josephina, aber die ausführliche Definition der Handlung ist der Theresiana ähnlich, und die Unfruchtbarkeit ist strafbar. Der qualifizierte Tatbestand im § 4 des Vorschlags von 1830 stammt wahrscheinlich aus dem StGB von 1803.

Der Gesetzesentwurf von 1843 hat keine Verbindung mit früheren Kodifikationsarbeiten, weil die Kodifikationskommission sie vorsätzlich außer Betracht ließ. Aber diese Regelung ist nicht die modernste Definition, da die Redakteure die Abtreibung vom Mord nicht ganz abgrenzen konnten.

In strafrechtlicher Fachliteratur kann man nur eine Verbindung nachweisen, Vuchetich konnte Jenull's Werk kennen. In österreichischer Rechtswissenschaft war keine Veränderung, aber in der ungarischen Auffassungen kann man eine stufenweise Entwicklung beobachten. Die Ursache dieses Phänomens war die erfolgreiche österreichische Kodifikation. Während die Handbücher an Gesetz in Ungarn ersetzten, kommentierten die Autoren das Strafgesetzbuch in Österreich.

Die terminologischen Problemen und die Entwicklung in der ungarischen Literatur andeuten die Differenzierung dieses Verbrechen. Wir können feststellen, dass die Abtreibung der Leibesfrucht in diesem Zeitalter von Mord endgültig abgegrenzt wurde.

Nyomás és kötés készült az Officina Press Kft.-ben
6721 Szeged, Vadász u. 2/B – 2003-166
Felelős vezető: Kinyik Erika

A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KARÁNAK E SZOROZATBAN ÚJABBAN MEGJELENT KIADVÁNYAI

Tomus LXII.

- Fasc. 1. *Bató Szilvia*: Büntetőjogi szankciórendszer a reformkorban (Szeged, 2002.) 36 p.
- Fasc. 2. *Bobvos Pál*: A szövetkezeti vagyon szabályozása az új szövetkezeti törvényben, különös tekintettel a fel nem osztható vagyona (Szeged, 2002.) 16 p.
- Fasc. 3. *Fantoly Zsanett*: Societas delinquere non potest ...? (Szeged, 2002.) 14 p.
- Fasc. 4. *Gellén Klára*: Az akarat szerepe a szerződéskötés során, különös tekintettel a színlelésre (Szeged, 2002.) 39 p.
- Fasc. 5. *Gémes Gábor*: A munkaügyi ellenőrzés gyakorlati kérdései a jogi szabályozás tükrében (Szeged, 2002.) 16 p.
- Fasc. 6. *Görög Márta*: Összehasonlító utazási jog a német, svájci és magyar utazási jog tükrében (Szeged, 2002.) 52 p.
- Fasc. 7. *Hajdú József*: A munkavállalók magánszférájának védelme, különös tekintettel az adatvédelemre (Szeged, 2002.) 54 p.
- Fasc. 8. *Heka László*: A horvát Sabor (Szábor) jogtörténeti szerepe (Szeged, 2002.) 43 p.
- Fasc. 9. *Juhász Zsuzsanna*: A hazai büntetés-végrehajtási jog és az Európai Börtönszabályok ajánlásai (Szeged, 2002.) 36 p.
- Fasc. 10. *Juhász Zvolenszki Anikó*: A felülvizsgálati eljárás szabályainak koncepcionális változásai (Szeged, 2002.) 30 p.
- Fasc. 11. *Kampler Béla*: Eladósodás és pénzügyi önállóság a települési önkormányzatoknál (Szeged, 2002.) 26 p.
- Fasc. 12. *Kiss Barnabás*: Az egyenjogúság problémája a magyar közjog (államjog) II. világháború utáni fejlődésében a rendszerváltásig (Szeged, 2002.) 28 p.
- Fasc. 13. *Kovács Judit*: A magánvád szabályozásának hazai története az 1973. évi I. törvény megjelenéséig (Szeged, 2002.) 38 p.
- Fasc. 14. *Köblös Adél*: Joghatósági szabályok Európában és Magyarországon (Szeged, 2002.) 63 p.
- Fasc. 15. *Tekla Papp*: About the Japanese Company Law (Szeged, 2002.) 38 p.
- Fasc. 16. *Révész Béla*: A proletárdiktatúra államvédelmi funkcióinak változásai az első Nagy Imre-kormány idején (Szeged, 2002.) 90 p.
- Fasc. 17. *Ruszoly József*: Az országgyűlési népképviselő kezdeti Bihar vármegyében (Két tanulmány) (Szeged, 2002.) 75 p.
- Fasc. 18. *Szondi Ildikó – Kovács Péter – Idovika Bettina*: A családok helyzete Szeged város lakótelepein (Szeged, 2002.) 30 p.
- Fasc. 19. *Moritz Weiß*: Rechtliche Behandlung von intelligenten Shopping Agenten im Internet (Szeged, 2002.) 32 p.

Tomus LXIII.

- Fasc. 1. Attila *Badó* – János *Bóka* – Zsolt *Nagy*: Hungarian Lawyers in the Making: Selection Distortions after the Democratic Changes in Hungary (Szeged, 2003.) 20 p.
- Fasc. 2. *Bató* Szilvia: A magzatelhajtás tényállása az osztrák és a magyar jogtudományban a Theresianától 1848-ig (Szeged, 2003.) 34 p.
- Fasc. 3. László *Blutman*: Community acts: grounds of invalidity (Szeged, 2003.) 17 p.
- Fasc. 4. *Bobvos* Pál: A mezőgazdasági szövetkezetek magántulajdonon alapuló földhasználat (Szeged, 2003.) 17 p.
- Fasc. 5. *Fantoly* Zsanett: A jogi személy büntetőjogi felelőssége Hollandiában (Szeged, 2003.) 22 p.
- Fasc. 6. *Fülöp* Viktória: A szociális jogok individualizációja (Szeged, 2003.) 17 p.
- Fasc. 7. *Hajdú* József: A munkavállalók személyes adatainak a védelme az EU és a tagállamok jogában, különös tekintettel az elektronikus kommunikációra (Szeged, 2003.) 102 p.
- Fasc. 8. *Homoki-Nagy* Mária: Egyes szerződési típusok a dél-alföldi mezővárosok joggyakorlatában (Szeged, 2003.) 66 p.
- Fasc. 9. *Horváth* Szilvia: Közösségi jog a hulladékgazdálkodás területén (Szeged, 2003.) 33 p.
- Fasc. 10. *Józsa* Zoltán: Önkormányzati reformok az elmúlt évtizedben (Anglia, Hollandia, Németország, Svájc, Magyarország) (Szeged, 2003.) 52 p.
- Fasc. 11. *Kampler* Béla: Az önkormányzati pénzügyek hazai történetének adójogi megközelítése (Szeged, 2003.) 31 p.
- Fasc. 12. *Kiss* Barnabás: Az egyenlő bánásmód elvének és a hátrányos megkülönböztetés tilalmának jogi szabályozása (Szeged, 2003.) 38 p.
- Fasc. 13. *Kovács* M. Péter – *Szondi* Ildikó: Úton az információs társadalom felé (Szeged, 2003.) 20 p.
- Fasc. 14. *Nagy* Ferenc: Egyes büntetésekről és büntetőjogi intézkedésekről de lege lata és de lege ferenda (Szeged, 2003.) 69 p.
- Fasc. 15. *Nagy* Tamás: Narratív tematika a kortárs amerikai jogelméletben (Szeged, 2003.) 29 p.
- Fasc. 16. *Papp* Tekla: A koncesszió magyar története (Szeged, 2003.) 23 p.
- Fasc. 17. *Révész* Béla: Az állambiztonságtól a nemzetvédelemig (Szeged, 2003.) 92 p.
- Fasc. 18. *Rúzs Molnár* Krisztina: A munkaügyi viták rendezésének története Magyarországon (Szeged, 2003.) 35 p.
- Fasc. 19. *Szondi* Ildikó – *Gyémánt* Richárd: Az erdélyi szászok a népszámlálási adatok tükrében (Szeged, 2003.) 50 p.
- Fasc. 20. *Tóth* Judit: Non-profit szervezetek a nemzetközi jogi szinten (Szeged, 2003.) 16 p.
- Fasc. 21. *Zámbó* Géza: Gyámság, gyermekvédelem, az intézeti gyámság problematikája (Szeged, 2003.) 37 p.